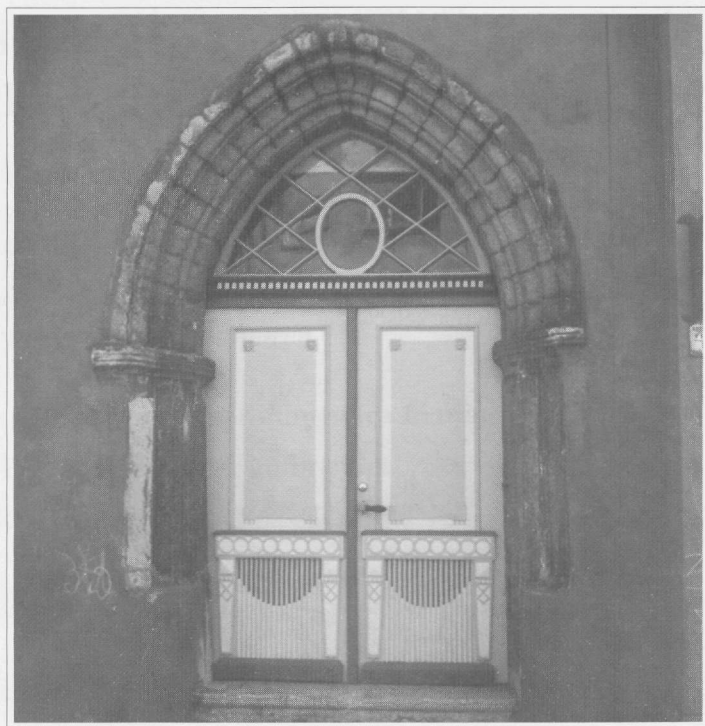

KUSTBON

Nr 3
September
1995
ÅRGÅNG
52

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Öppettider: måndag – torsdag 9.00 - 14.00 (stängt i juli)
Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1995 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 260 kr helår
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriser:

1/1-sida (170 × 260 mm) 1.500:–, 1/2-sida (170 × 128 mm) 800:–,
2 sp × 128 (112 × 128 mm) 580:–, 1 sp × 128 (54 × 128 mm) 350:–,
2 sp × 84 (112 × 84 mm) 500:–, 1 sp × 84 (54 × 84 mm) 300:–,
dödsannonser 250:–, bilaga 1.000:–/st.

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Sven Salin*
- 4 Thea och Ivar Hemma i Estland
av *Ivar Boman*
- 6 Georg von Wendt i Svensk-Estland 2
av *Stig Appelgren*
- 9 Kanonerna på Nargö, del II av *Erik Schmidt*
- 12 Rågösvenskarnas friköpsbrev
av *Arnold Lindgren*
- 13 Ett flyttande folk av *Edvin Lagman*
- 14 Fest opa Storeiarna
av *Elsa Arjak genom Elna Siimberg*
- 15 Svenskbysidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 16 Rapport från ett besök på Ormsö
av *Nils Gärdström*
- 16 Vem skrev brevet?
- 17 En dag i oktober av *Sven Ahlström*
- 18 Notiser
- 21 Familjenytt
- 22 Bemärkelsedagar

Omslagsbild: Några vackra portar i Tallinn fotograferades sommaren 1995 av Margit Rossen Norlin. Fotot längst ner till höger föreställer en port till Kloostri på Vene-gatan.

Hem till Estland?

Ivar Boman har i en artikel i förra numret av Kustbon utmanat bl a mig till en debatt om estlandssvenskarnas fosterland, fädernesland eller hemland. Är det Estland eller är det Sverige? Jag har nämligen i olika sammanhang, bl a vid Bokmässan i Göteborg förra året, hävdad att vi kom "hem till Sverige" i samband med den stora överflyttningen under slutet av andra världskriget. Jag har aldrig förnekat att det fanns enstaka estlandssvenskar, som ansåg att flykten från Estland var temporär och att man skulle återvända till Estland när Estland blev fritt igen – precis som många ester gjorde. Jag hävdar emellertid fortfarande att för flertalet estlandssvenskar var överfärden från Estland till Sverige en permanent företeelse och vi återförenades vid ankomsten till Sverige med våra stamfränder.

Jag har återigen gått igenom de första årgångarna av Kustbon här i Sverige och tittat på SOV:s handlingar. Jag tycker att man kan finna många belägg för denna uppfattning att flertalet estlandssvenskar ansåg att de kom hem till Sverige. Jag skall här bara ge två citat:

När en stor grupp estlandssvenskar var samlade till möte den 25 november 1944 gjorde mötet ett uttalande i ett tacktelegram till svenska regeringen, där man bl a sa följande: "Genom omständigheternas makt blev folkgruppen enbart en spillra som förlorat möjligheten att få leva vidare på sanningens, frihetens och rättvisans grund, som för den var ett livsvillkor. Estlandssvenskarna har därför självmant beslutat att om möjligt återförening sig med sina stamfränder. Så har också skett." Sedan tackade man den svenska regeringen, olika organisationer, myndigheter och enskilda personer för all hjälp, stort tillmötesgående och obegränsad offervillighet. Per-Albin Hansson skickade ett svarstelegram, där han sa bl a följande: "Det är min varma förhoppning att estlandssvenskarna skola finna sig väl tillrätta i moderlandet och här njuta god utkomst, trygghet och trivsel".

Inför nybildandet av Svenska Odlingens Vänner i Sverige hade Kustbon en ledare (oktober 1945), som slutade med följande rader: "Den estlandssvenska stammen kommer otvivelaktigt att inom en snar framtid spårlöst uppgå i moderlandet Sveriges befolkning och detta är ju en process som ej endast är fullt naturlig utan även önskvärd".

Jag vill slutligen också hänvisa till en artikel i detta nummer av Kustbon av Edvin Lagman. Den slutar med följande rader: "Finns det någon väg tillbaka? Mången tänker kanske med romantisk saknad tillbaka på det sol-ljus som flödar över minnenas land. Så gör även jag. Men för min generation finns ingen väg tillbaka och de yngre har inte ens minnena som motivering".

Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner återupptog sin verksamhet i Sverige, som en förening för estlandssvenskar i Sverige. I de första stadgarnas ändamålsparagraf står följande: "Föreningens ändamål är att verka som förbindelselänk mellan estlandssvenskar, att ge dem nödigt stöd med råd och upplysningar i deras strävan att

finna rätt plats i det svenska samhället, att understödja deras bildningssträvanden, att befrämja förståelsen för allsvensk samhörighet samt att vid behov representera den estlandssvenska stammen och företräda dess intressen." Detta skrevs 1945 och jag vill hävda att det speglar en uppfattning som det stora flertalet av estlandssvenskarna, som kom till Sverige hade. Vi kom hem till Sverige och vi skulle integreras i det svenska samhället. Föreningen kom till stånd för att skapa en känsla av samhörighet mellan estlandssvenskar i Sverige, men också för att "samla och vårda minnen av den estlandssvenska kulturen." Det finns därför, enligt min uppfattning, ingen anledning för SOV att starta en verksamhet i Estland eller öppna ett filialkontor i Tallinn, såsom Ivar Boman föreslår. I Estland finns nämligen Samfundet för Estlands-Svensk Kultur med vilket SOV har ett nära samarbete.

På en punkt vill jag emellertid ge Ivar Boman rätt. SOV och Kustbon har kanske alltför mycket ägnat sig åt den estlandssvenska historien. Det skrivs många utmärkta historiska artiklar om estlandssvenskarna. Det kan var och en övertyga sig om bara genom att bläddra igenom de senaste två numren av Kustbon. Jag behöver bara nämna Erik Schmidts, Jörgen Hedmans och Stig Appelgrens artiklar. Jag vill också särskilt framhålla Anders Stenholms artikel i förra numret av Kustbon "Ett oblikt öde". Han skildrar där ett avsnitt ur vår estlandssvenska historia som vi kanske försummat att lyfta fram under firandet av vårt Minnesår. Johan Stenholms öde får där stå som en representant för åtskilliga estlandssvenskar som deporterades och gick under i Sovjetunionens förintelseläger. Det är utmärkt med dessa historiska perspektiv, men SOV och Kustbon får inte bara bli tillbakablickande. SOV och Kustbon måste också ägna sig åt aktuella frågor, tex vad som händer i dagens Estland. Det är därför utmärkt att Ivar Boman har skrivit en artikel om hur det är att leva i Estland i dag. Vi borde kanske också lite mer spegla vad som händer i förhandlingarna om att återfå jord och gårdar i Estland. Vad vill vi estlandssvenskar i Sverige göra med dessa gårdar? För mig och åtminstone för flertalet ormsöbor verkar det vara en möjlighet att skaffa sig ett sommarställe för tillfällig vistelse, men vårt hem är i Sverige.

Låt mig till slut bara beklaga att det egentligen inte bedrivits någon systematisk forskning om vad som hänt med estlandssvenskarna under dessa 50 år i Sverige. Vi vet en del om de första bosättningarna av estlandssvenskar i Roslagen. Vi vet också en del genom de enkäter som SOV och Jörgen Hedman gjort till estlandssvenskar. Vi tycker oss ana att många estlandssven-

skar har företagit den s k klassresan från bönder och fiskare till urbaniserade arbetare, småföretagare och tjänstemän – inte minst lärare. Men vi har ingen helhetsbild av vad som hänt med estlandssvenskarna och vilken betydelse de haft i det svenska samhället.

Det är alltså med både glädje och tillfredsställelse jag konstaterar att det återstår en hel del uppgifter för SOV och Kustbon att göra. Jag vill gärna rikta uppmärksamheten också på de aktuella utvecklingen både i Estland

och i Sverige – och kanske t o m mot framtiden. Vilken roll skall estlandssvenskarna spela i framtiden i Sverige och i Estland? Vi har firat vårt minnesår "50 år i Sverige". Vi har känt samhörigheten och gemenskapen bland estlandssvenskar. Hur för vi nu arbetet vidare till kommande generationer? Jag vill gärna instämma i Ivar Bomans uppmaning till debatt i bl a Kustbons spalter!

Sven Salin

Välkomna den 29 okt kl 14.00 till Folkets Hus i Bagarmossen.

Som en uppföljning av Minnesårets seminarier
om estlandssvenskarnas historia håller
docent Elmar Nyman ett anförande under rubriken:

"Huvudaktörerna under den stora evakueringsgenomförande sommaren 1944".

Vi börjar med att visa Juhan-filmen (ca 15 min).

Tid för frågor efter anförandet.

INTRÄDE: 20 KR · ARRANGÖR: SONG

T-bana Bagarmossen. Adress Lillåvägen 44. Till höger från stationshuset (affärs-gata), andra höger igen så ser du Folkets hus. P-platser finns nära.

Thea och Ivar hemma i Estland

Av Ivar Boman

Hur det är att leva i Estland i våra dagar samt tips till turister.

15 månader har passerat sedan min maka Thea och jag i början på maj 1994 flyttade tillbaka till vårt födelseland Estland. Vi valde att först bo i Reval men kanske blir det Pärnu så småningom – åtminstone på somrarna. Pärnu framstår som en enda stor park med gågator i den gamla delen av stadens centrum – spännande för "shopping".

Gamla stadsdelen i Reval blir vi aldrig "trötta" på att besöka. Där kan man möta folk från alla världsdelar, särskilt på somrarna.

Att anpassa oss i Estland var lätt – det kändes nästan som om vi enbart varit borta i utlandet på en längre resa.

De första nio månaderna hyrde vi några rum i Revals förort Nõmme för 800 kr per månad. Sedan köpte vi en lägenhet i ett nybyggt hus i Nõmme för 5000 kr/m². Både hyror och kostnader för köp av lägenheter i Revals centrala områden har fördubblats under senaste året ty många återvänder från "exilen" utomlands och de nyrika personerna i Estland är inte i fåtal. I Revals centralaste delar kan en fyrrummare kosta 17.000 i månads-hyra.

Nästan allt finns att köpa i matväg utom svenskt knäckebröd men det finska duger också. T ex svenska importerade matvaror kostar här ca 30% mindre än i Sverige beroende på den allmänt låga köpkraften hos Estlands genomsnittsbefolkning. Urvalet av butiker och varukvaliteter är stort men vi vet var man köper det bästa köttet, den bästa fisken, de bästa räkorna, de bästa grönsakerna, etc. Mer än ettusen kr per vuxen per månad behöver inte matinköpen kosta även om man livnär sig på det allra bästa i matväg dvs mestadels importerade varor.

S k partihandelsaffärer dvs egentligen avsedda för återförsäljare och företag håller lägre priser. Någon kontroll av köpare har jag ännu ej märkt – det räcker om man uppger ett firmamn t ex A/S (betyder AB) Glader och att man köper för minst 500 kr. Några priser:

Absolut Kurant – 40% – 1 liter 118:50, 1 lit. Viru Valge, utmärkt estnisk vodka – 40% – 60:40, J & B Whisky 1 lit. – 43% – 158:87 – samma pris för 1 lit. Ballantine, Gordon's Dry Gin – 47,3% – 0,75 lit. – 100:80, Baileys likör – 17% – 0,75 lit. – 113:30.

På märket kan utläsas att ölet är en samproduktion mellan Pripps (Sverige), Hartwall (Finland) och Saku (Estland). Ölet är av högsta internationella klass.

Vill man köpa starkt öl till lägsta pris kan man köpa direkt i ölfabriken i Saku invid Reval för 5 kr förstklassigt öl per 1/2 liter men då måste man köpa minst en "back" med 20 flaskor.

Vi har sett danskar köpa dansk alkohol t ex Jubileums Akvavit – 42% på literflaskor à 99 kr för att medfölja till Danmark! Där lär motsvarande pris vara det tredubbla!

Att resa i Estland är bekvämt antingen med bussar, tåg eller färjor och man reser billigt. För några tiotus kan man åka expressbuss nästan vart som helst inom landet och lägger man till någon hundring kan man bekvämt per expressbuss åka till t ex Riga, Vilnius, Köpenhamn, Warszawa, Berlin, München, Frankfurt, Stuttgart, S:t Petersburg. Tågbiljett i 4-bädds sov-vagn TOR Reval-Warszawa kostar ca 550 kr.

Buss- och spårvagnstrafiken inom Reval är tät och billig. Vad sägs om

följande priser? 1:50 kr för pensionärer och 3 kr för vuxna. Äldre än 75 år – gratis. Något zon-system finns ej – man betalar samma pris oavsett vägsträcka. I Reval kan man inte köpa färdbiljetter på bussar och spårvagnar, dvs den kollektiva trafiken. Biljetter köps i speciella små kiosker – en finns på "Vabaduse väljak" mitt emot hotell Palace och en finns nära Viru hotell, i början av Narvavägen, i hörnet mot grillrestaurangen vid Centralpostkontoret.

Vid färd i buss eller spårvagn i Reval, makulerar passageraren själv sin biljett i en av de små dosorna som finns i fordonen. Om en biljettkontrollant upptäcker passagerare utan biljett, skall bötesavgiften 50 kr omedelbart erläggas. Om vederbörande ej har detta belopp disponibelt blir enda påföljd avstigning vid nästa hållplats.

Åk gärna taxibil i Estland! Det är billigt och numera tryggt oavsett vilken taxi man väljer. Alla taxin skall vara försedda med taxameter – finns det ingen sådan tingest i bilen så är det ingen taxi! Detta bör man absolut kontrollera innan man stiger in i en förväntad taxibil! Den s k påslags- eller framkörningsavgiften är slopad. Kilometeravgiften är växlande beroende på om man åker med nya eller "bättre begagnade" taxin. I snitt är priset ca 4:50 kr per kilometer. Man väljer själv den taxi som man vill färdas i. Om man t ex kommer till en taxihållplats med flera taxin i rad (det brukar alltid finnas lediga taxibilar vid hållplatserna) kan man utvälja den sista i kön och detta tas inte illa upp av någon. Dricksen är frivillig.

Angående den personliga säkerheten mot överfall, rån etc i Reval, kan jag meddela, att poliskåren ökat väsentligt i antal, man kan nästan se poliser på alla betydande gator i innerstaden och när kroppsvåld förekommer ibland, sker det i regel mellan rivaliserande "gäng", som gör upp om

sina inbördes mellanhavanden. "Gängen" sysslar med "stora affärer" och en person med kanske några hundralappar på sig är helt ointressant för "gängen". Däremot är nya, dyrare bilar intressanta för vissa... Jag vågar bestämt påstå, att för gemene man är det betydligt farligare att efter mörkrets inbrott bege sig ut i stadsvimlet i Stockholm i motsats till Revals innerstad.

En fast och ovärderlig punkt för min maka och mig har varit och är mötena i Revals svenska kyrka, S:t Mikael där bl a de första barndopen (4 barn) sedan drygt 50 år förättats 18 juni i år. Gudstjänsterna besöks av många och kyrkkaffet efteråt är en populär samlingspunkt för både rikssvenskar, estlandssvenskar och ester. Färiska dagstidningar (Dagens Nyheter och Dagens Industri) finns tillgängliga för alla i kyrkans entré. Kyrkan är öppen för allmänheten på vardagar mellan kl 10-18 och dess kontor vardagar 10-14. Alla är hjärtligt välkomna att besöka kyrkan och information kan där fås om "ditt och datt" samt även några svenskalandande guider ur församlingens led.

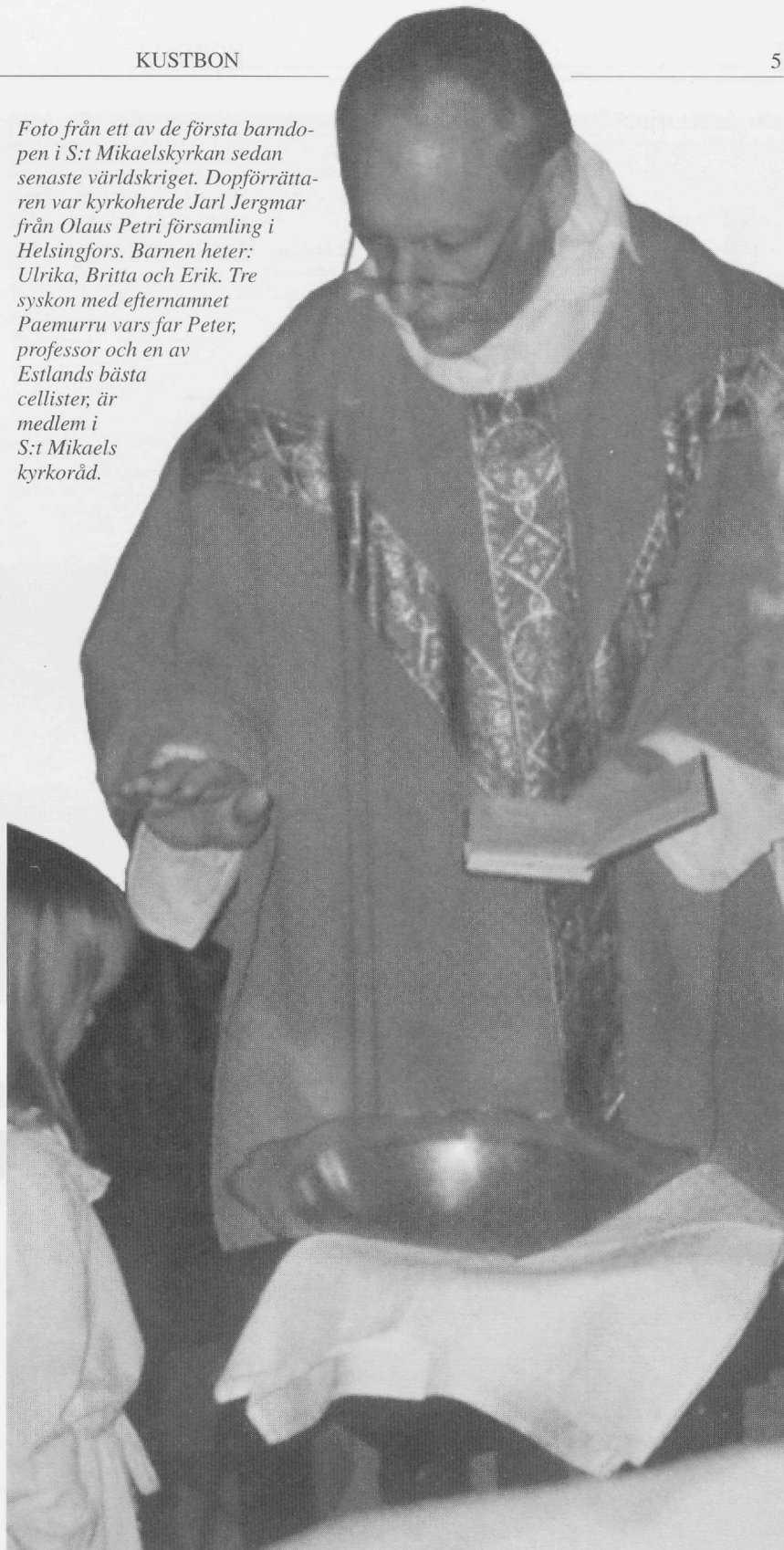
Från de offentliga telefonkioskerna i Reval ringer man gratis inom Revals riktnummerområde (22). Liknande system gäller över hela landet. Sedan dylika lokalsamtal blev avgiftsfria, har telefonverket inte haft några förstörda offentliga telefonapparater och faktiskt därigenom tjänat pengar på detta system genom mindre utgifter.

Den vackraste delen av Estland är enligt esterna själva den sydligaste delen, som mycket liknar södra Skåne. Bördiga uppodlade stora åkerfält, stora skogar, myckenhet av sjöar samt många andra sevärdheter i form av välbevarade fornminnen, många storkar och inte att förglömma – Baltikums högsta plats – Suur Munamägi (Stora Äggberget) 317,6 m ö h. Dess utsiktstorn är 30 m högt och vid klart väder kan man se ända bort till Ryssland och Lettland. Billigt kan man bo på sporthotellet i Kääriku, Valga – 45 kr för enkelrum, 7 kr för riklig frukost och 15 kr för middagsmaten. Estlands bördigaste landskap, Viljandi, med samma namn på dess stad, är ett MÅSTE för turister.

Kom ihåg, att om ni vill medtaga bil till någon ö i Estland, att ni alltid förboka bilen så den får plats på färja. Annars kan väntetiden speciellt sommartid uppgå till många, många timmar. Om ni inte absolut behöver bil, är mitt råd, lämna bilen hemma! Expressbussarna medföljer färjorna till de öar som har buss- och färjeförbindelser. Man kan medtaga ca 20 kg bagage per person i bussen och man kommer alltid med på första lägenhet utan att behöva annat än en bussbiljett.

Vill man resa från Stockholm till Reval billigare och kanske rentav bekvämare, föreslår jag att resa via

Foto från ett av de första barndopen i S:t Mikaelskyrkan sedan senaste världskriget. Dopförrättaren var kyrkoherde Jarl Jergmar från Olaus Petri församling i Helsingfors. Barnen heter: Ulrika, Britta och Erik. Tre syskon med efternamnet Paemurru vars far Peter, professor och en av Estlands bästa cellister, är medlem i S:t Mikael's kyrkoråd.

Åland – Det finska fastlandet – Helsingfors – Reval. Eller Sthlm – Åbo och/eller direkt till Helsingfors. En del resor kan fås med pensionärsrabatt. Från Helsingfors till Reval avgår flygbåtar (lägsta pris 150 kr) och andra större farkoster ca en gång per timme. Med start den 15 augusti i år väntas Silja Line med ett fartyg per dag avgå från Sthlm kl 18.00 med ankomst i Reval 12.30 nästa dag efter 30 minuters uppehåll i Helsingfors. Ett av många resealternativ?

Alla här givna noteringar avser gällande priser etc per den 1 augusti 1995 i estnisk valuta (EEK 0:66 i aug).

PS. Vi ordnar gärna biljetter, guider m m i Estland. Vi möter er vid ankomsten. För vidare information:

Ivar Boman
Vabaduse pst 168 EE-0009 TALLINN
Tel. 009-3725-238505

Samtliga foton tillhör Åbo Akademis bildsamlingar
 Hullo folkhögskola på Ormsö.
 Är det någon som känner igen personerna?

”I Aiboland”

Georg von Wendt i Svensk-Estland 2.

Georg von Wendt (1876-1954), professor i husdjurslära vid Helsingfors universitet, var en internationellt känd vetenskapsman. Redan under sin livstid kom han med i grannlandet Sveriges stora uppslagsverk Nordisk familjebok, 1934, där han karakteriseras som näringsfysiolog med inriktning främst på äggvite- och saltomsättningsfrågor. Men von Wendt sysslade även med mycket annat: han var pionjär inom rundradioverksamhet, bilism, andels- och trafikskyddsverksamhet. Dessutom komponerade han, t ex sånger till ord av Viktor Rydberg. Han visade sina kompositioner för Rydberg själv i Djursholm. von Wendt var nämligen släkt med en annan känd Djursholmsfamilj, Hanna och Sven Palme. Hanna Palme var född von Born, av den finlandssvenska adliga ätten. Sven och Hanna Palme var Olof Palmes farfar och farmor. I sina memoarer berättar Georg von Wendt om sina släkt- och vänskapsband i Djursholm, en vidsträckt krets.

Georg von Wendt var mycket med även i politiken; i 1920-talets Finland var t ex finlandssvenskarnas plats i den unga republiken Finland av yttersta vikt. Därigenom tycks han också ha fattat intresse för stamfränderna på andra sidan Östersjön.

Till Svensk-Estland tycks von Wendt ha farit två gånger, den ena gången med sin egen motorbåt, den andra gången tillsammans med professor Ernst Estlander i dennes segelbåt. Vi har två skriftliga bevis för detta, en anonym reseskildring och en tidningsartikel med översikt över estlandssvenskarnas situation och problem. Detta vill jag dela upp på två artiklar. Låt oss här först ta reseskildringen.

Den ingick i helsingforstidningen Dagens Press och trycktes sedan om i Allsvensk Samling 1922 (nr 15, s.4). Hur kan vi då veta, att det är von Wendt som har skrivit den? Jo, i texten nämns, att en folkskollärare känner obehag var gång han ser en ”herreman”. ”Och han omtalar, att han kände sig nästan illa till mods, när han

först hörde det adliga namnet på en av oss": Ätten von Wendt är inskriven på Finlands riddarhus. Ett annat bevis är, att färden företogs med motorbåt – von Wendt ägde en sådan. Fotograferingen under färden pekar på ett av von Wendts intressen. Dessutom är skildringen av estlandssvenskarnas jordbruk och boskapsskötsel sakkunnigt gjord: professorn i husdjurslära kände ju till sådant. Jag antar alltså att det är Georg von Wendt, som har författat efterföljande artikel.

1922 är ett viktigt år för utforskningen av Svensk-Estland. I september och oktober detta år besökte Ernst Klein från Nordiska museet Runö, Ormsö, Nuckö och Rickul. Följande år 1923 vistades Klein ytterligare på dessa öar, tillsammans med Gösta Selsing, och författade sedan den stora boken om Runö.

Men redan i juli 1922 var Georg von Wendt i Svensk-Estland, tillsammans med sin kamera. Även inom fotodokumentationen av Svensk-Estland var den mångfrestande GvW en av de första. En del av dessa foton donerade han, i egenhändigt gjord förstoring, till Riksföreningen Sverigekontakt i Göteborg, de övriga foton skänkte hans dotter, författaren Barbara Winckelmann, till Åbo Akademi bildsamlingar (ingår i Winckelmannska samlingen).

Av bilderna i von Wendts fotoskörd från de båda färderna framgår att han jämte följeslagare var i Svensk-Estland samtidigt som ärkebiskop Nathan Söderblom gjorde sitt besök där. Egendommeligt nog nämns i texten ingenting om Nathan Söderblom. Bilderna får i detta sammanhang tala. Personerna på bilderna har identifierats av Thomas Lorentz, Lovisa Österman och Tomas Dreijer.

Georg von Wendts skildring är detaljrik, målande och sakkunnig. Den förtjänar väl att bli tryckt på nytt.

Stig Appelgren

I Aiboland

En resa till Odinsholm,
Rågö, Nuckö och Ormsö.

Vi foro en julnatt över en havsvik i en liten öppen motorbåt, berättar en korrespondent till "Dagens Press". När solen rann upp, nalkades vi Odinsholmen och sågo en mängd båtar runt ön, alla med män i, bara män och gossar. De höllo på med fiskafänge.

Komna i land sågo vi först ingen man, men borta på ett stort fält syntes plogar i mängd (om det inte var årder) och bakom var plog gick en kvinna. Det är sant, det kom en ensam man emot oss på stenstrandsvallen. Han såg nästan misstänksamt på oss och frågade vad slags folk vi voro. Glad

blev han åt svaret som innebar att det inte var främlingar, fastän aldrig för sedda, och utbrast i tydligt medvetande att hans ö var oss värdig: Vi är alla svenskar på Odinsholm.

Denna stolthet över att vara svensk är allmän och utpräglad hos dessa Estlandssvenskar, som inte gått i skola, som påverkats varken genom böcker, föredrag, tidningar eller umgänge med människor med högre utbildning.

Från en stege sågo vi ut över hela den flacka kalkstensön med gårdar, kvarnar, fyrton, fält. Där kvinnorna gingo och plöjde – det var långt dit – syntes marken runtomkring dem vit som av nyfallen snö. Men den rörde sig här och där, snön. Någon sade, att det var mäsar. Det skulle naturligtvis fotograferas. – Men när vi kommo dit, flögo mäsarna opp, hur stilla vi än vandrade. Men tätt till kjoltygen flögo de åter, när vi avlägsnade oss. Det är nämligen så, att öns mäsar ha lärt sig, att de böra akta sig för sådana människor, som gå på två ben, ty dessa kunna smälla och spruta eld. Men de som bara gå på fötter utan ben äro inte farliga.

Träpinnar och stenar utmärka den långa smala teg, som var kvinna har att plöja, ty solskiftet råder allt fortfarande.

I "Guds trädgård" se vi detsamma. Gravarna äro ordnade så, att var gård har två rader, från väster åt öster. Erkas längst i väster, Brus mest i öster. Men öster om öfolkets gravar vila ilandflutna, skeppsbrutna döda och en est. Han var maskinist vid fyren under kriget, sköts av de ryska soldaterna, då kejsartronen vältes, sänktes med järn-

störar i sjön, men flöt upp senare och begrovs av tyskarna som då hade kommit.

Inflytande från tyskan märkes i en gravskrift (den dödes systrar i Reval äro halvt förtyskade): "Här rur igüts fried Andreas Stahwas –".

Ett ensamt litet träd bland de många träkorsen och några järnkors. En ensam jakt förankrad på vattnet utanför, alla öbornas gemensamma jakt. Men över porten vakar Martin Luther stark och trygg, skuren i trä, bärgad i land från ett fartyg, där han satt som galjonsbild. Kyrkan som är av sandsten är ljus och smyckad med namnbräden och prydnader från skeppsvrak. En svart tavla ovan altaret upplyser att "detta så kallade Jesu kapell på Odinsholm byggdes 1765 igenom dåvarande Herrskapets på Neuenhoff nämligen Högwälborna Fru Landrådinnan Barbara Hedwig von Richter född von Ottinger och hennes svärsons den Högwälborne herr Assessorens Gustav Johan Baron von Ungern Sternberg christeliga befordran utaf nämnde denna församlings ledamöter och sju husbönder: Brus Adam Hansson, Stavas Marten Hansson, Niggors Ambros Martensson, Erkers Ambros Michelsson, Marks Hans Eriksson, Nybondas Marten Jacobson, Greis Christian

Brudgummen Matts Malm i mitten med "gruggusmanslejan", t v Fredrik från Berensgården, t h Isak från Mickosgården. I bakgrunden "heimgaan" (hemgård). T v skymtar brudgummens far, den äldre husbonden på Noggis, Johan.

Gubben Österberg på Lilla Rågö.

Martenson och invigdes 1766 den 3 sept. utaf dåvarande Kyrkoherden wid Nuckoe församling Wäl ärewördige och Wällärde Herr Pastor Jonas Carlblom. Wissertligen är Herren i detta rum och jag wistet icke" tillägger skriften.

Det var utan tvivel ett kristligt verk att bygga denna kyrka för de få svenskar på den lilla ön. Baronens namn och prästens möta oss ej sällan i Estlandssvenskarnas historia. En pastor Carlbom välsignas, en annan pastor Carlbom förbannas. På sin barons vägnar skall den senare ha narrat bönderna på Nuckö att lämna ut sina skyddsbrev, så de blevo livegna.

Längs en hög och härlig strandväg gå vi ner till båten och ila bort från Odinsholm, som låter den ena kvarnens vingar börja gå runt till avskedshälsning. Det knakar i dem: farväll, farväll, farväll!

Vi segla tre verst från Reval – det ryska längdmåttet möter oss allttjämt – och stiga i land på en av de två Rågöarna, om vilka det säges att Lilla Rågö är det stora och Stora Rågö det lilla.

Lågt flackt, skoglöst är det. Ett ingärdat fält är så översållat med små stenflisor, att man ej ser någon matjord, men den kallas åker ändå. Små lövträdsdungar se vi under vandringen och enstaka lindar och blommande hägrar, svartal och vital, raun (rönn) och bestja (lind eller bastträd). Det har vuxit skog på ön i forna dagar, tallskog. Men polackerna brände upp den, säges det, under ett krig med Sverige. De brände också boningshus med folk och allt. I askan växte sedan lövträden upp.

Efter en marsch på tre verst äro vi i byn och leta efter den svenska folkskolan bland de trevliga halmtäckta gårdarna, som stå i fyrkant kring det gröna tunet. – Läraren är inte hemma, han läser predikan i kapellet, upplyser oss hans hustru och bjuder oss gästfritt på fet morgonmjölk och breda skivor, som hon skurit av en ofantligt stor vetegalt.

Vi ägna ett nästan närgånget

intresse åt allt möjligt mänskligt som inte är oss främmande. Till den lilla kyrkan vandra vi tvärs över ön och se folket komma andaktsfullt ut, kvinnorna i hembygdsdräkt, röd stoppad kofta, brokig sjal, vit mössa, kjol av svart vadmal. En gång i månaden predikar den svenska Revalsprästen här på Lilla Rågö, och en gång i månaden på Stora Rågö. Vi gå till stranden och skåda båtar och fiskegrejor. Såsom sänken i näten använda de genombrorade röda tegelstenar, formade som rovor. Det kan gå an, där ingen klippta finnes, men skärvor i nothuset visa, att dessa hallar ändå kunna törna för hårt. I stall, fähus och svinstia titta vi in, små fyrkanter utan bås och utan fönster, sammanbyggda med boningshuset. I vintermörkret trevar man med händerna efter kons kropp och spenar, när det skall mjölkas, så ljus är onödigt. Djurens övriga alster bidraga till värmen, varför golvet tömmes först när fyllnaden vuxit fyra, fem fot hög, då det också håller på att bli för lågt i tak där inne.

Rågöborna äro ett jämförelsevis välmående folk och ett mycket raskt och hurtigt folk. De flesta säga ännu du till var man enligt gammal, god svenskmanased, och farväll när man skiljs åt; herrskapsfolkets slöa sed att gno på med sitt löjlige adjö har likväl lockat en del att ta efter. – Och alla äro de bönder på egen jord, om än liten. En, som vi tala med, har sex tunnland och föder en häst, en ox och två kor.

De ha vetat och lyckats reda sig mot herrarna på Padis klostergoods, vilka under århundraden vid olika tider sökt bringa dem under oket. Från äldsta tid ha de haft särskilda företrädesrättigheter framom ester och ryssar och hårdnackat stött sig på dem. Till kungs, det var lösen, om annat ej hjälpte. Låt oss se, hur Karl XII mitt under brinnande krig håller sin starkhets skyddande hand över dem:

”Såsom Bönderne på Roggö sigh

underdånigast beswära, att man vill påläggia dem större uthlaggor, än dem iföllie af Kongl. och andre gamble breek åligger, att uthgiörra, alt så är härmed H. Kongl. Majj:ts nådige befallning till Kongl. Rådet och General Gouverneuren, att han maintenerar dem wid dherras erhållna Breek hållandes alwarsam hand der öfwer, att dho der emott på intet sätt måge blifwa beswärade.

Datum Hufvud Qvarteret Lais d. 3 April A:o 1701.

Carolus.”

Mot det öppna godsägarväldet, som ville åt deras jord, klarade sig Rågöborna bättre än mot de grekisk-katolska prästernas listiga försök att locka dem in i sin fårahjord. Här som på Ormsö lyckades nämligen det ryska prästerskapet med falska löften om skattefrihet förmå en mängd svenskar att avsvärja sig den lutherska läran. En rysk kyrka byggdes inte, såsom på Ormsö, utan kampen stod om det lutherska kapellet, som togs och återtog av de stridande församlingarna. Numera äro likväl alla lutheraner igen och den religiösa hågen är ej längre så brinnande.

För Nuckö och Ormsö är Hapsal järnvägsstation. Hapsal är en stad och en borg, där också vårt svenska folk varit med i bardalekar. Att det svenska på orten inte är blott stolta minnen, visa affärsskyltar med inskrift på vårt språk.

Vi segla över till Nuckö långgrundna strand och ge oss mellan byar och blommande ängar av till Birka. Det är Aibolands folkhögskola, tillkommen främst tack vare Riksföreningens åtgärder. Estländska staten har skänkt gård och stor grund, 28 tunnland åker. Ingen folkhögskola i Svensk-Finland har en så förnäm byggnad – en gammal tysk herrgård – en så vacker gård med ståtliga trån som hägna den, en sådan park, där flerhundraåriga bokar, ekar och lindar stå höga och vida med näktergalssång i det täta lövverket morgnar och kvällar. Det är angenäma timmar vi tillbringa här tillsammans med skolans lärare, alla från Sverige; världens vackraste flagga pryder också i väldigt format en av salarna i detta slott.

Det kommer ganska mycket folk för att höra oss, män mest, inte kvinnor, som på de flesta andra orter. Sådan är seden. Det ligger en viss tyngd och tystlåtenhet över dem, åtminstone gentemot oss. Allt för hårda öden ha gått över denna bygd. Ingenstans i världen ha svenskar haft det så svårt, måst lida så mycket ont från andra människors sida. Och vi äro ju ”herrar”. En folkskollärare berättar mig, att han känner ett slags obehag var gång han ser en herreman. Han vet att det är en fördom som behärskar

Forts på s 20.

Kanonerna på Nargö

Del II – Första Världskriget

Av Erik Schmidt

I början av 1900-talets andra decennium började orosmolnen hopa sig över Europa och den militära ledningen i Ryssland började planera försvaret av huvudstaden S:t. Petersburg. Nargö ansågs då ha ett betydande strategiskt läge för försvaret av inloppet till Reval och till Finska Viken.

Militära ingenjörer företog mätningar på Nargö redan 1912, revalborna förbjöds samtidigt att sommargästa på ön, och sommaren 1913 förklarades Nargö vara förbjudet område. De första grupperna arbetare anlände från Pihkva och Vitebsk-trakterna. De kom familjevis, män, kvinnor och barn – trasiga och utsvultna. Nargöborna tvingades, mot en låg hyra, hårbärga dem i skjul och uthus.

Man började bygga järnvägsvallar och en ångbåtshamn. På hösten 1913 hade Estlands Guvernör Izmail Korostovets sammankallat befolkningen till ett möte där han redogjorde för myndigheternas krav att civilbefolkningen skulle utrymma ön senast i mitten av maj 1914. De erbjöds 372 desatin mark i Nurmsi kronogods på ön Moon. Nargöborna avböjde då där varken fanns skog eller lämpliga fiskevatten.

Den 1 maj 1914 upphörde Nargö att fungera som självständig kommun. Evakueringen ägde till slut rum med 24 timmars varsel den 16 juli 1914.

Öborna skingrades och sökte sig nya boplatser i kusttrakterna, i Reval eller i Finland. Ett antal invånare från Bakbyn, som fått ersättning för sina hemman redan 1913, flyttade till Sverige.

Skadestånd utbetalades med inalles 638 755 rubel för 430 desatiyn (174 ha) jord och därtill kom kompensation för byggnader och utebliven inkomst från fisket. Totalt utbetalades

1.031.792 rubel och 79 kopek! (För det Schmidtska hemmanet, som 40 år tidigare hade inköpts för 240 rubel blev ersättningen totalt 1500 rubel).

Meningen var, att självaste kejsaren Nikolaj II skulle lägga grundstenen till fästningen Nargö den 29 juli 1914 (gamla tideräkn.) men besöken inställdes efter skotten i Sarajevo.

Utöver de fattiga bönderna från centrala Ryssland användes vid befästningsarbetena på Nargö senare även krigsfångar, militär och specialutbildad personal. Även kvinnor deltog i det lågavlönade, tunga arbetet. De år 1912 uppgjorda planerna ändrades i olika omgångar, bantades ner och resulterade till slut i att man på öns norra del, ca 300 m. från den västra stranden vid *Arvverkskarel*, placerade ett batteri, nr. 10a, som bestod av två kanontorn med två västerut riktade 14-tums (335 mm) kanoner i vardera tornet. Pansarets tjocklek i tornet var 300 mm, utom på baksidan där tjockleken var 175 mm.

Lite längre söderut, vid *Mustametsa*, ca 200 meter från strandkanten, låg batteri nr 10 b, som bestod av

"Canet"-kanon i Ameerika patarei.
(Foto Ester Bergsten 1921)

två kanontorn med två 12-tums kanoner i varje, stående på en betongplatta med ett ovanligt högt eldledningstorn (ca. 15 m. över markplanet) och en kraftstation emellan dem, förenade av en 3,2 m. hög tunnel i en sandvall. Mitt på betongplattan stod en pansarkupol med 10 tum tjocka väggar och tak.

Batteri nr. 9 vid *Bastokarel* nära nordspetsen bestod av en gemensam

varandra och under bar himmel. De nedmonterades så fort batteri nr 7 stod klart.

(Från en utflykt i min ungdom till *Ståora Bärigena* mitt på ön, minns jag en enorm grop. Där hade man grävt två 5 meter djupa gropar med måtten 40x50 meter där man hade tänkt placera två 14-tums kanontorn. Man hann med att fylla botten av den ena gropan med ett halvmeterstjockt kul-

resterna av den gamla piren vid svenskskarnas vattenplats), på södra Hylkarsstranden och på den nordöstra kusten. De påbörjade raka, relativt smala landsvägarna hann aldrig färdigbyggas. Samtliga pirar, med undantag av ångbåtshamnens vägbrytare av sten förstördes så småningom helt eller delvis av drivis.

Det mesta arbetet, med undantag av stenkrossningen, skedde för hand och gick därför långsamt, men arbetet fördröjdes också av den vanliga korruptionen, materialstölderna och dålig planering. Tsarväldet kunde inte längre motstå det dubbla trycket som skapades av krigsansträngningarna och missnöjet inom landet. Soldater och arbetare gjorde gemensam sak och tsaren tvingades avgå.

Efter Februarirevolutionen förekom det även på Nargö oroligheter mellan soldater och officerare. Politiserandet medförde minskad disciplin och ökat slarv tills arbetet i det närmaste stod stilla.

Man bildade "Soldaternas och Arbetarnas Råd" som sorterade under Revals Sovjet. Den 3 mars 1917 trängde soldater och arbetare in i arrestlokalen och befriade de arresterade. Därefter bildades en kommitté, som beslutade, att officerarna skulle avväpnas och arresteras. Dessa undgick dock arrestering då de på hedersord lovade att ta parti för de revolutionära.

Efter Oktoberrevolutionen i Ryssland bildades den 4 december 1917 ett Folkkommisariernas Råd och en regering på Nargö, som t o m hade egen krigskommisarie. Fältskären blev bildningskommisarie, en äldre blev arbetskommisarie och en snickare ekonomikommisarie. Man hade även planer på att införa egen valuta. Från december 1917 till februari 1918 var Nargö en självständig sovjetrepublik (*Volnoi Ostrov Nargen*).

I slutet av februari 1918 ockuperades Estland av tyska trupper. Den 23 februari slutade "Den Fria Sovjetrepubliken Nargö" att existera. Garnisonen och arbetarna fördes denna dag till Reval av ångfartyget "Kolövan", varefter ön blev i det närmaste folktom.

Den 25 februari marscherade tyska trupper in i Reval. Samma natt och den följande ägde stora bränder och explosioner rum på Nargö. Ögonvittnen såg "stora eldsken och rökmassor över ön: man brände ner flera hundra byggnader och stora trävaruförråd...". Då förstördes även Mariakapellet på ön. Ryssarna hade använt skolhuset som slakteri och lagrat djurhudarna i den intilliggande kyrkan. Den brändes således inte av religiösa skäl, utan helt enkelt för att hudlagret inte skulle falla i fiendens händer.

Sprängningarna på ön lyckades dock inte hundraprocentigt, eftersom en kvarbliven skärpt estnisk skogvak-

Sprängt 12 tums kanontorn i batteri 10b.
(Foto: Jaan Sarapuu)

betongkonstruktion, som i vardera änden hade ett pansartorn med 6,62 m diameter och en vägg tjocklek av 30 cm. Dessa var förenade av en 4,5 m hög tunnel. I mitten av betongkonstruktionen låg en bakåtriktad tillbyggnad som innehöll kraftstation och andra utrymmen. De fyra kanonerna i detta batteri var av 8-tums kaliber.

Längst i norr placerades under kriget ytterligare 4 st. 120-mm kanoner på 34,5 m avstånd från varandra, och med en eldledningsspunkt och ett strålkastarskyddsrum i betong på ca 50 m avstånd, varifrån strålkastaren på räls kunde förflyttas till två olika positioner.

Batteri nr. 7 (även kallad *Ameerika patarei*) låg vid Järvsaaire, öns västra udde, omkr. 200 m. från strandlinjen. Där placerades 4 st 9,2-tums kanoner på ett 3650 m³ stort betongkomplex. Kanonerna, som ingick i en sändning från Bethlehem Steel i USA stod i var sitt pansartorn (plåtens tjocklek 75 mm.) och riktades elektriskt. Eldledningstornets plättjocklek var 100 mm.

Ytterligare ett batteri, nr. 6, placerades på den sydvästra stranden mellan *Klaosis karel* och *Midasadam*. Det bestod av fem st. 8-tums kanoner med tillverkningsåret 1877 som stod utplacerade på 43 m. avstånd från

lerstenslager innan projektet övergavs).

På öns sydöstra spets, vid *Hylkars ändan* låg batteri nr. 5 med fyra 6-tums kanoner i öppna positioner, och en eldledningscentral av pansarplåt. Väster om *Ståorbien*, intill kyrkogården låg en strålkastar-kraftcentral på ett stadigt betongfundament. Själva strålkastaren var stationerad på *Vallbärigena*.

Batteri nr 11 låg på Nargöns nordöstra sida vid *Kasamukarel* och bestod av fyra 120-mm kanoner. Betongbyggnaden med öppna kanonpositioner stod på strandbranten och innanför låg järnvägens ändpunkt i en fördjupning.

Eldledningen skedde från ett centralt kommandotorn, en massiv tvåvånings betongbyggnad i tallskogen på öns norra del. Där låg telefoncentralen med kablar till de olika batterierna. Bredvid bunkern stod ett utsiktstorn av trä, och en gren av den smalspåriga järnvägen ledde dit.

I den nybyggda ångbåtshamnen på öns östra sida gick den smalspåriga järnvägen ända ut på hamnpiren, vilket väsentligt underlättade all transport. Järnvägen hade en total längd av 26 km. Ytterligare hamnpirar byggdes i *Bis hamnen* i *Ståorbien*, (utanför

tare lyckades klippa av en del av de elektriska tändkablarna som från hamnen ledde åt olika håll.

Fiskare från Kakumäe och Suurop tog snabbt tillfället i akt, rodde över till den obebodda ön och bortförde därifrån allt som de kunde komma över. Skövlandet fortsattes av de tyska trupperna. Så fort de anlant började de ta reda på allt användbart och transporterade det till Tyskland.

Nargöborna, som inom kort fick tillstånd att återvända, kände knappast igen sin ö. Förutom kapellet och garnisonens rättrogna ryska kyrka på öns västra sida hade en tredjedel av boningshusen brunnit ner. Skolan var oanvändbar. Den tyske ökommandanten bodde i den södra delen av Schmidts hus, Frans Schmidt i kamraren som vätte mot norr. I *Ståorbien* inrättades en fiskmottagningspunkt och tvångsnormer fastställdes.

De söndersprängda kustartilleribatterierna var obrukbara och ersattes med några lättare fältkanoner, som dock inte avlossade ett enda skott. Och ganska snart, på våren 1918, inrättade tyskarna ett fångläger i närheten av ångbåtshamnen, där 217 fångar hölls i fångenskap tills tyskarna i sin tur i november samma år lämnade ön.

Estland hade den 24 februari 1918 deklarerat sin självständighet, fast Frihetskriget mot ryssar och tyskar fortsatte till vapenvilan i januari och tills fredsfördraget med Sovjetunionen undertecknades i februari 1920.

Den nye estniska ökommandanten, fänrik Joosep Sild, tillsammans med 38 bristfälligt beväpnade hemvärnsmän anlände till Nargö den 16 november 1918 och möttes i hamnen av de väntande tyskarna, som lämnade ön med samma fartyg. Ingen form av överlämningsdokument undertecknades.

Den 26 december kl 09.00 sköt den ryska minikryssaren "Spartak" 8 skott mot Wulfsö, som inte kunde besvara elden då kanonerna på ön saknade sikten och dessutom inte kunde riktas mot nordost. Engelsmännen hade under Frihetskriget sänt flottenheter till stöd åt esterna, och från Wulfsö anhöll man nu om hjälp från de engelska örlogsfartygen i Reval. Fem av dessa kom snart till platsen och förföljde under beskjutning det ryska fartyget mot öster. De engelska fartygen kunde tack vare sin högre hastighet göra en kringgående manöver åt norr, och därigenom tvingades det ryska fartyget mot söder där det rände över ett grund, skadades, och till slut stoppade.

Engelsmännen närmade sig då det ryska fartyget, ca 2 sjömil WSW från Kokskär, sjösatte en båt, äntrade ryssen, tillfångatog besättningen och hisgade engelsk flagg kl 15.00, varpå de tog in det ryska fartyget till Reval.

Den 27 december kl 08.00 kryssade

en annan rysk minkryssare "Avtroil" i närheten av Kokskärs fyr. Kl 13.00 anlände två engelska minkryssare under hög hastighet och besköt ryssen, som inte besvarade elden utan ökade farten och styrde österut. De engelska fartygen hade högre hastighet och förföljde ryssen, som så småningom strök flagg. De båda ryska örlogsfartygen skänktes av engelsmännen till Estniska Republiken.

Den 27 december 1918 fördes de tillfångatagna fartygens besättningar till Nargö, där tyskarnas fångläger återigen togs i bruk. Det användes ända till sommaren 1920. Motsättningar uppstod mellan kommandant Sild och fånglägrets kommandant, som ofta överskred sina befogenheter och to m utfärdade tvångsbestämmelser för civilbefolkningen. Det kan vara på sin plats att påpeka, att fånglägret hade egen läkare, som vid behov även hjälpte civilbefolkningen.

Det sprängda kanontornet sett från annat håll. Kanornernas storlek framgår vid jämförelse med soldaterna!

Tyskarna hade, när de tvingats lämna Nargö, inte fått med sig artilleripjäserna utan helt enkelt nöjt sig med att kasta kanornernas slutstycken i sjön, där esterna fann dem och därför snabbt kunde iståndsätta det första batteriet på ön. I januari 1919 sändes två av kanonerna till fronten, och ett batteri 6-tums kanoner flyttades från öns västra sida över till den östra stranden. Man hade inte längre några fiender i väst, och kunde därför rikta kanonerna mot öster. Skjutövningarna påbörjades den 14 mars, och i maj sändes även detta batteri till fronten. Vad fanns då kvar av de övriga batterierna?

Batteri nr. 9 hade fått stora skador vid sprängningen. Från nr. 10a hade kanonerna bortförts, i nr. 10b hade pansartornet och pjäserna vräkt omkull.

I nr. 7 hade en enda kanon undgått att bli skadad; batterierna nr. 5 och 11 var totalförstörda.

För att Nargö inte skulle förbli helt oskyddat, satte man på den sydöstra udden upp ett 6-tums batteri. Därefter skar man med svetslåga sönder kanonerna och pansartornen i batteri nr. 9, och högg loss metalldelarna ur betongen.

Läget var bekymmersamt när det gällde batteri n. 10b. Från det kullvräktat tornet skulle ordentliga pansarplåtar kunna tillvaratas, dessutom hade båda kanonerna, trots sprängningen, förblivit oskadda. En tysk firma som man vänt sig till för att få arbetet utfört ville emellertid ha på tok för mycket betalt. Till slut kom mekanikern O. Miina med ett vettigt förslag: man skulle med hjälp av domkrafter skjuta över hela tornet till ett nybyggt underlag av trä. Detta lyckades man med, och till ytterst ringa kostnader.

När kanonerna skulle monteras ned, ställdes man emellertid framför en obehaglig överraskning: innan sprängningen ägde rum hade en projektil förts in i kanonens mynning! Man även här fann Miina på råd: Han föreslog, att man skulle gräva ner kanonrörets mynning i marken, och sedan med hjälp av en elektriskt antänd sprängladdning skjuta ut projektalen bakvägen! Det djärva experimentet, som ägde rum på ångbåtshamnen, lyckades!

Batteri nr. 7 skrotades ner. I batteri nr. 6, med kanonerna från 1877 hade man endast behövt förnya bultarna i deras fästen för att göra dem användbara, men så skedde aldrig.

Batteri nr. 5 på Hylkars udde fick hädanefter byta numrering och blev nr. 4. Där fann man en nedgrävd strålkastare som togs i bruk, och 1924 och 1925 ersatte man de sprängda positionerna med nya betongfundament där två 6-tums *Canet*-kanoner placerades.

År 1923 byggdes ett helt nytt batteri nr. 5 vid *Savikaldan* på öns nordöstra sida, där artilleripjäserna installerades påföljande år. Bakom dessa placerades år 1928 "Vickers" luftvärnsksprutor och på framsidan ställdes två 75 mm. kanoner från den skrotade kanonbåten "Lembit".

De två batterierna, nr 4 i söder och nr. 5 i norr, var avstängda militära områden och utgjorde under den estniska republikens tid den enda bestyckningen på ön – en blek skugga av de enorma ryska kanontornen, men tillräckligt för att stärka de estniska kustartilleristernas moral. De båda batterierna var sinsemellan förenade med smalspårig järnväg som fortsatte ut på hamnpiren. Dit anlöpte kustflottans fartyg "Jüri Wilms" eller "Kompas" 2-3 ggr per vecka, och tryggade sålunda postgången och förbindelsen med huvudstaden när väderleks- eller isförhållanden omöjliggjorde överfart med mindre båtar. Nargöborna fick färdas gratis på såväl tåg som båt, och hade friktionsfria förhållanden med den militära personalen.

Enligt 1934 års folkräkning hade Nargö 450 invånare. Då antalet civilpersoner uppgick till omkr. 250, kan man räkna med att den på ön stationerade militära styrkan uppgick till ca 200 man. □

RÅGÖSVENSKARNAS FRIKÖPSBREV

– SEX OCH
ETT HALVT SEKEL

AV ARNOLD LINDGREN

Ett av de viktigaste dokumenten från den svenska bosättningen i Estland har i år fyllt 650 år.

Den 28 april år 1345 signerade abboten Nicolaus i Padis kloster med sitt sigill fem svenskars köp av "Holm Roggö", som vid den tiden hörde till klostrets markområden. Avskrifter på tyska av köpbrevet finns bevarade i svenska arkiv, liksom även en konfirmation av samma brev utfärdad år 1502 av abbot Michael.

I Riksarkivets Livonicasamling finns den avskrift, som gjordes under biskop Johannes Rudbeckius visitationsresa i Estland år 1627 av biskopens sekreterare Martin Aschaneus. Den plattyska texten har översatts till svenska av Jörgen Hedman och lyder:

"Alla troende på Kristus, som kommer att se eller höra detta brev, bjuder Vi broder Nicolaus – Abbot till Padis en evig hälsning i Herren.

Bekänner och betygar Vi med detta brev offentligen att Vi i enlighet med fullmakt och vilja från Vårt konvent till dessa namngivna, nämligen: Peter Pöner, Horolld Rödiger, Hinrick Berolpho, Hakuige Christern, Simon

Clementis och deras rätta arvingar, vår holme Rågön efter svensk rätt för tretiofyra (34) Mark silver försäljer, till att evigt vid denna rätt besittas, dock så att vi och våra Ester behåller Våra rättigheter till fiskeri och fädrift, som Vi så länge innehaft, och också fortsättningsvis vill behålla; och ska förutnämnde Peter och hans efterkommande i fyra år efter varandra vid Jultiden av köpesumman betala sex (6) Mark silver och i det femte året vid Jultid skall de sedan giva Oss tio (10) Mark silver, i gengäld giver Vi dem viljan och friheten att de efter sin nytta må bruka den nämnda Holmen så som de bäst anse – allenast undantaget att de inte skall ta brännved, eller åt andra

sådan försälja, annat än till deras egen nödortft.

För att bevittna denna urkund vidhänger Vi vid detta brev Vårt sigill.

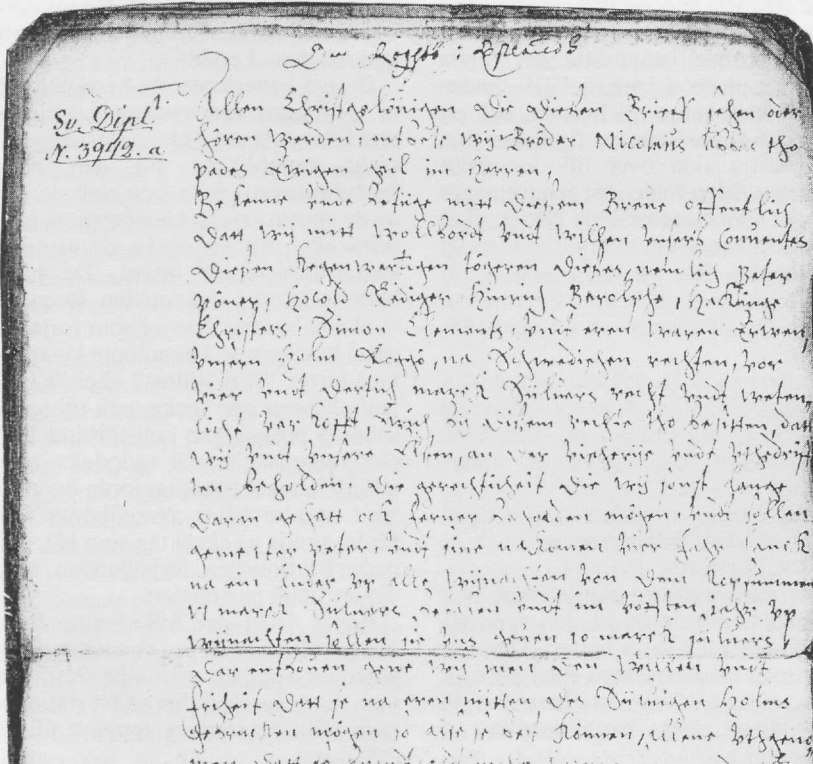
Padis, Anno 1345, Fredagen efter Cantate (den 28 april)."

Vem var de fem namngivna svenskarna och varifrån kom de? Och fanns svenskarna på Rågö redan före köpet? Köpbrevets text kan dock tyda på att åtminstone en av öarna (Stora Rågö) har varit obebodd utmark, dit fastlandsester underställda klostret för sommartid med boskapen för betesgång och för att fiska. Dessa "rättigheter till fiskeri och fädrift, som vi så länge innehaft" förbehålles i köpet, likaså förbudet att avverka mera skog än till egen nödortft, inskränkningar som har spelat in vid framtida pålagor och tvistemål. (Se bl.a. Jörgen Hedmans artikel "Holmens Kung" i Kustbon nr 2/95.) I varje fall torde estnisk bosättning på öarna vara utesluten, eftersom det i Rågöarnas terrängnamn inte går att spåra namn övertagna från estniska språket. Däremot kan svensk bosättning vid denna tid eller tidigare inte helt uteslutas, t.ex. på Lilla Rågö.

Dokumentet nämner "unser Holm Roggö" utan närmare bestämning, vilken av Rågöarna som avses. Men av hävd har det alltid varit Stora Rågös bönder som räknats som fria. Detta styrks också av att i alla handlingar från 1400 och 1500-talet omnämns Stora Rågös bönder i allmänhet med släktnamn av någon sort, vilket endast tillkom fria bönder, medan svenskarna på Lilla Rågö såsom ofria under godset Kegel benämndes med sonnamn efter fadern, t.ex. Arentsson, Larsson, osv. (undantag Mats Labb) i 1500-talets fogderäkenskaper. Först efter det att Padis kloster genom förläning på 1600-talet kommit i godsägare Rammns händer försvinner bruket av släktnamnsbeteckning på Stora Rågös bönder och i fortsättningen definieras bönderna med namnet på gården. Några av släktnamnen lever dock vidare i gårdsnamnet, t.ex. Bolte i gården Bols, Schütte i gården Skitt, Strunck i gården Strängs, osv.

Att svenskarna fick köpa ön av munkarna på klostret har med sannolikhet samband med händelserna två år tidigare. Under esternas uppror mot inkräkterna i landet, Georgsnatten

Fotostatkopia av det aktuella dokumentet ur Riksarkivets Livonicasamling.

1343, förstördes även Padis kloster och 28 munkar blev dräpta, resten flydde. När upproret väl hade krossats och munkarna återvände för att bygga upp klostret, var det mycket som skulle till. Dels behövdes penningtillskott till klosterbygget, dels skulle ödelagda kustområden befolkas igen. "Våra ester", som underställde klostret bedrev "fiskeri och fädrift", hade i den hårda repressionen på upproret decimerats kraftigt. Och svenskar var ett pålitligt kristet folk. Den erfarenheten hade nog munkarna inte minst från Nyland i Finland, där de också ägde markområden och där den svenska kolonisationen var etablerad vid denna tid. Ifall de fem svenska köparna inte redan var boende i Estland, ligger det nära till hands att de kan ha kommit härifrån. Genom den tidens flitiga seglation torde dessutom kustområdena söder om Finska viken

ha varit väl kända för svenskarna i det Finländska Nyland.

I köpedokumentet kan vi se, att svenskarna köpte ön på avbetalning i fem år. Som en jämförelse kan nämnas att 1340 kostade en tunna öl 1 1/2 mark, 1 läst råg 18 mark och en riddares krigshäst 40 mark silver (Vad kostade det, av Lars O. Lagerqvist och Ernst Nathorst-Böös).

I sin utmärkta redogörelse kring rågöböndernas uppvaktning av kung Gustav Vasa år 1555 framkastar Jörgen Hedman den djärva men onekligen intressanta tanken, att rågöombuden kanske var de, som väckte intresset hos kungen för intervention i Estland och på så vis bidrog till att Estland blev svenskt 1561-1710. Men nog är det ett märkligt öde, att ridderskapet i Harrien och Wierland samt borgerskapet i Reval såg sig föranlåtna att söka skydd hos just den

kungamakt som rågöbönderna hade uppvaktat på sitt vis blott sex år tidigare. Och då var det nära, att samma ridderskap hade stämplat handlingen som högförräderi! Emellertid fanns det en omedelbar beredskap hos Gustav Vasas söner att efterkomma begäran från år 1561. Det bör också noteras, att det första kungabrevet till beskydd av Stora Rågös bönder utgavs av Vasasonen Karl IX år 1601. Vilka följder köpebrevet än kan vara upprinnelsen till, står det dock klart att rättskampen mot adelsmännens övermakt, som i sekler utgick från svenska bönder på Stora Rågö, inte hade varit möjlig utan denna handling.

Kan det vara långsökt att se dagens ansökningar från rågöborna i Sverige att återfå rätten till marken på Rågöarna som en fortsättning i samma anda?

□

Ett flyttande folk

AV EDVIN LAGMAN

Redan bland de tidigaste generationerna estlandssvenskar synes unga ha sökt sig tillbaka till Sverige. Detta gäller särskilt ösel-svenska unga kvinnor, som tog anställning på sin ursprungssö Gotland. Några kanske gifte sig där och stannade för gott, andra reste tillbaka till Estland. Blumfeldt nämner detta i Estlandssvenskarnas historia.

Det finns belägg för flyttning i bägge riktningarna. Men när man flyttade under fredliga förhållanden, satte detta i regel inga spår i de historiska urkunderna. Emellertid uppkom under godsägarväldet, med början på 1600-talet, stridigheter mellan svenska bönder och jordägande adelsmän, som ledde till omfattande rättstvister. I flera fall sökte bönderna genom sina ombud hjälp hos Sveriges regenter.

Det kunde hända att några av dessa ombud stannade kvar i Sverige, främst av fruktan för repressalier. På 1700-talet, när ryssarna tagit landet, kunde det också hända, att "klagomän" eller flyktingar vägrades återresa. Detta var inte ovanligt, särskilt på 1800-talet.

Emellertid ägde en fredlig överflyttning också rum. Svante Jakobsson behandlar utvandringen från Ormsö – som ofta hade tvistigheter som orsak – till Sverige på 1800-talet i sin doktorsavhandling, där bl a noggranna sifferuppgifter presenteras. Enstaka utvandrare fanns även senare i icke ringa antal. Detta framgår bl a av kommunernas noteringar.

En stor utflyttningsvåg kom på

1930-talet. Då reste hela familjer till Sverige och till Canada. Bara ett fåtal återvände – till ett hemskt öde: rysk mobilisering eller deportation.

Dagösvenskarnas öden är ju rätt allmänt kända. 1781 sades de upp från sina gamla bosättningsorter och anvisades mark nere i Ukraina på slätterna vid Berislav.

Av de 1000-1200 personer som lämnade ursprungsorten kom endast drygt 500 fram. De övriga dog på vägen. De som överlevt visade emellertid stor livskraft och byggde ett nytt samhälle som sedermera kallades Gammalsvenskby.

1929 fick de sovjetmyndigheternas tillstånd att resa ut ur Sovjetunionen. Men de ville inte till sina förra bosättningsorter på Dagö – utan till Sverige. En del flyttade sedan tillbaka till Ukraina, andra drog vidare till Canada, men huvudparten stannade i Sverige, där de nu har ett svenskbycenter på Gotland.

Den estlandssvenska bosättningen upplöstes nästan helt 1940 och 1943-44. 110 rågöbor fick tillstånd av Sovjet att flytta till Sverige 1940, est-

landssvenskarna i övrigt flyttade över med diverse transporter eller tog saken i egna händer och flydde i små båtar över Finska viken och Östersjön.

Gripande scener utspelades. Boskap och andra husdjur släpptes ut, dörarna lämnades olåsta för dem som ville flytta in, men byarna låg öde. Detta var spåren efter Sovjets terrorväld. Knappt någon ville eller vågade stanna kvar.

Det var alltså yttre fruktansvärda omständigheter som slutligen tvingade bort svenskarna från deras uråldriga bosättningsorter. Men man får inte glömma den utvandring som ägde rum på 1930-talet. Det var en kärv ekonomisk situation som fick många att lämna Estland. Gårdarna styckades upp i allt mindre delar mellan de ofta talrika sönerna, och det gick inte att modernisera bruksningsmetoderna så att bärkraften kunde ökas tillräckligt. Sovjetterorn var det som utlöste massflykten. Nationalitetskänslan var stark, man ville ogärna byta och bli est. Esterna höll på sitt etniska ursprung, svenskarna på sitt. I valet mellan att stanna i Estland under terrorn eller att fly till Sverige var det inte svårt att välja Sverige. Det var som en uppdämd flod, som plötsligt bröt fram.

Finns det någon väg tillbaka? Mången tänker kanske med romantisk saknad tillbaka på det solljus som flödar över minnenas land. Så gör även jag. Men för min generation finns ingen väg tillbaka. Och de yngre har inte ens minnena som motivering. □

Fest opa Storeiarna 1932

På fotot taget samma dag på Rågö fr v min mor Ida Eknes och jag samt tant Olga.

Opa Eiaren skuld he våra storan somarfest. Min mamma vild å ga tit. Ja var båra ått år gamal å gnälde å hast me. Å hon to me med. Ja satt kuit-brokadan kleita opa å lang släkjad stövlarna opa fota. Så gick ve. Vegen gick båra från sjölide till Korsnes strande. Ten vegen var så ficksan, stormen vaskade stranden rein å sande trohast vast.

Tå ve kom te Korsnes strande var tår så mike små måtårbåtar. Menne knuffade ein båt ite sjön å tå sprintade menne å kunoföLke ite båten å båten gick mot Storeiarna – påt, påt, påt.

Tå ve kom rei te Eiarna var tår it bro. Båten blei fast ite botne, tår var lite vaten. Tå menne liskade biksarna uve kne å sprintade ite vatne, to kunoföLke opa riggen å ferde opa lande. Tom skuld ga mike ganger.

Tesa fest var bak kirkegården. Tår var ein bod, kån folke kepte konfet å allt gut.

Tå ve gick opa vegen, var tår så mike ficksan konfet papper me kuddar å katter opa. Ja gick å plokade taskan full, å så leikte ja me dem.

Tår på festen var å ein man som gjorde bilder. Min mamma ja å ein tant som heite Olga gjorde å ein bild nest kirkegården. He er eit minne från Eiarnas fest tå ja var ått år gamal. Tølesta var he opa festen å tå reiste vi te baka te heim strande. Tå ve lidade heim var he rei koelde. Ve fick båra tid å möLk kuddarna, ita å ga sova. Tå skulde ve be gud om goa nåte å goan svenk.

Elsa Arjak

Aklöp by

Redigerat av

Vilhelmine Sandvik

Svenskbydagen i Roma

Svenskbydagen firades traditionellt 1 augusti i Roma (långt "o" som i Mora, t ex) på mellersta Gotland. Orten omges av bördig jordbruksbygd så det är helt i sin ordning att Cistercienserorden byggde ett kloster här, lydande under biskopen i Linköping. Välbevarade ruiner utgör idag naturliga kulisser till de Shakespearedraman som uppförs här varje sommar.

Nuförtiden samlas man till luthersk gudstjänst i närliggande landskyrka. Både i välkomstönskan och i predikan erinrades om den långa och omänsk-

ligt tunga vandringen från Dagö till Dnjeprstranden i Sydukraina. Ofta fick folket i hast göra i ordning ett primitivt läger under bar himmel när natten föll på. Men hoppet om något eget och bestående höll modet uppe hos de fördrivna.

Många med mig minns säkert Svenskbykören från Solliden minnesåret 1994 som ett uppskattat inslag i programmet, men jag vill nog hävda, att sångarna kommer bäst till sin rätt i en fullsatt kyrka. Där är akustiken den rätta. Ingångspsalmen sjöng kören trestämmigt precis som i Ukraina. Efter närmare två timmar i kyrkan inklusive nattvardsgång var det så dags att hämta den medhavda kaffekoppen och sätta sig till bords, eller som de flesta, i gröngräset i Prästänget. Ett gullregnstråds graciösa bladverk gav

Trettio år i Sverige firade trion Matilda Norberg, Anna Knutas-Andersson och Maria Uthas.

mitt huvud en behaglig skugga denna vackra högsommardag.

Efter vilan vidtog årsmötesförhandlingar för berörda.

På plats i Roma:

Sven Ahlström

SVENSKBY SIDAN

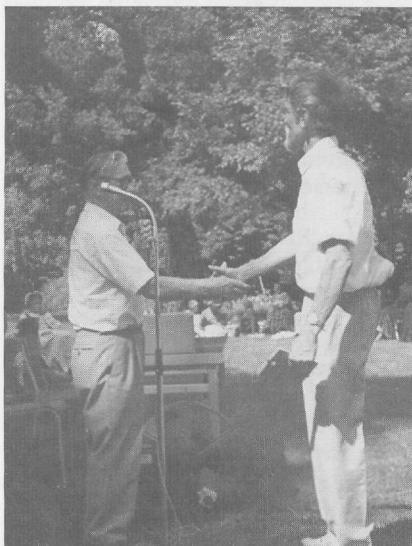

Svenskbydagen

Svenskbydagen firades sedan vanligt den första augusti i Roma på Gotland. Då denna dag i år inföll på en tisdag var det väl något färre människor samlade denna vackra sommardag. Roma kyrka var nog ändå relativt fullsatt då minnesgudstjänsten började klockan tio. Officiant var kyrkoherde Staffan Beijer i Roma, medan Henning Herrmann från Othems pastorat predikade med svenskbyanknytning i ämnet. I programmet ingick psalmsång med i sammanhanget kända psalmer och också körsång av svenskbykören. Som vanligt vid svenskbygudstjänster var det sedan kö till nattvardsgången. Efter gudstjänsten vidtog kaffeservering vid Svenskbygården eller dito ur medhavda korgar i någon av parkerna. Halv två vidtog Föreningen Svenskbybornas årsmöte i Prästgårdsparken. Årsmötesförhandlingarna stökades undan relativt fort. Sedan följde en något lättare del av programmet. Harriet Buskas avtackades med blommor sedan hon vänt löpare till Svenskbygården. Oskar Utas delade sedan ut diplom till dem som deltagit i hans klockringningskurs. Oskar passade också på att efterlysa pojkar (men du menade väl också flickor, Oskar?) som ville lära sig ringa på svenskby-sätt, under parollen: "Ring mig (0498/216789) – så lär jag dig

Staffan Beijer och Karl-Olof Hinas poserar i solskenet.

ringa!" Undertecknad framförde hälsningar från fastlandet och Estland och överlämnade ett porträtt på kejsarinnan Katarina den Stora som gåva till Svenskbygårdens museum. Ingerd Hoas talade om KMA:s arbete och om kontakten mellan svenskbyborna och KMA förr, nu och i framtiden. En särskild kollekt till KMA togs sedan upp bland de församlade. Svenskbykören sjöng flera sånger till slut och sedan var det fritt fram för fritt "juttande" så länge man önskade. Svenskbygården höll öppet ett bra tag ännu. För undertecknad

följde ett viktigt intervjuarbete med tre damer som inte flyttade till Sverige från Gammalsvenskby förrän 1965: Matilda Johansdotter Norberg (f 1919), Maria Woldemarsdotter Uthas (f 1923) och Anna Andreasdotter Knutas-Andersson (f 1925). Huvuduppgiften var här att samla in fakta om vistelsen i Gulaglägren 1945-47 och livet i Gammalsvenskby åren 1948-1965. Resultatet kommer nog följa i Minnesboken till svenskbybornas 70 år i Sverige, 1999.

JHm

Svenskbymuséet

Svenskbymuséet i Svenskbygården öppnades den 17 juni på initiativ av svenskbyföreningens ordförande Karl-Olof Hinas och hölls öppet varje helg under sommaren t o m den 13 augusti. En repris av detta kan väntas till sommaren 1996. En instruktiv skärmutställning, taylor och fotoporträtt samt en mängd föremål fanns till beskådande i stora rummet. Här kan nämnas en vaggva av svenskbymodell som tillhört familjen Johan Pettersson Buskas med ättlingar. I ett av de övre rummen har Gammalsvenskby's bybibliotek, som medtogs i sin helhet till Sverige 1929, iordningställt. Vid upppackandet av boklårarna gjordes en del fynd. Några räkenskapsböcker från S:t Johannes församling i Gammalsvenskby förda på ryska hittades. Bland annat återfanns en räkenskapsbok över utgivna lån till enskilda svenskbybor från kyrkokassan från 1900-talets början. Översättning av böckerna och en analys av innehållet måste följa.

Övriga meddelanden

Höstfesten äger rum i Svenskbygården i Roma på Gotland lördagen den 28/10 kl 19.30. Anmälan till Anna Engström tel 0498-217645 eller till Mona och Bertil Larsson 0498-239069.

Sättradagen. Svenskbybornas adventsgudstjänst med samkväm i Sättra kyrka (södra Sthlm) äger rum söndagen den 10 december (2:a söndagen i advent) klockan 13.00.

Rapport från besök på Ormsö

På uppdrag av Rälby/Diby byalag besökte undertecknad och Ingvar Wahlberg Ormsö kommun sista veckan i juli. Under besöket utförde vi även uppdrag åt OHF. Vid årsmötet beslutades att OHF ska ge bidrag till upprustningen av hemmet för gamla på Håkabacken. En tredjedel av det beslutade beloppet på SEK 21000:– har tidigare överlämnats till kommunen för att påbörja renoveringen. Vid vårt besök visades vi runt på hemmet av Aasa Levoskin som är föreståndare där. Vi fann att de medel som översänts hade använts på ett ändamålsenligt sätt. Man har utfört en invändig renovering och anskaffat ny utrustning till bl.a. kök och möbler till gästrummen. Rummen var ommålade men man kunde kanske använt en mera diskret färg än den starka gröngula nyans man valt. Toaletterna behöver enligt vår bedömning snarast ersättas med en mera ändamålsenlig typ. Generellt kan man säga att en standardhöjning har gjorts och den patient som för tillfället bodde där var nöjd. Det är däremot en bra bit kvar till den standard som vi är vana vid på svenska pensionärshem. Ett önskemål fanns att inreda en bastu i den lilla stugan och det kan vara möjligt om inte stommen är för mycket skadad. Ytterpanelen behöver under alla omständigheter bytas. Kan vara bättre att bygga till en sanitetsenhet på det stora huset med bastu och toaletter. Kommunen ska besiktiga lilla huset och göra en kalkyl innan OHF betalar ut den andra tredjedelen. Ene Sarapu

meddelade Rälby/Diby-borna vid vårt informationsmöte att detta var första gången som kommunen fått utlovat stöd till renovering och var mycket tacksam för OHF:s stöd.

Vid sammanträde med representanterna för kommunen Juhan Ranne, Ene Sarapu, Ants Rajando och ? Sarapu togs frågan om hembygdsgården upp och kommunen kunde tänka sig att upplåta mark för denna mellan kyrkogården och Vaksams gård ovanför Håkabacken. OHF får gärna driva gården men man ansåg att kommunen skulle vara ägare. OHF ombads att komma med ett konkret förslag för beslut.

Renoveringsbehovet för skolan diskuterades men eftersom Lions i Hallstavik samlat in medel och genom Axel Friberg presenterat ett förslag till åtgärder avstod vi från vidare diskussioner om skolan.

Kommunen önskade att byalagen mera aktivt engagerar sig för att lösa markfrågorna och vi lovade att ta med detta tillbaka och informera byombuden.

Huvudsyftet med besöket var att finna lämpliga vägar att på ett enkelt och snabbt sätt lösa markåterlämning till allas belåtenhet. Kommunen vill lösa detta byvis och för att klara detta i rimlig tid föreslog man att vi skulle byta åker och ängsmark mot tomtmark i byarna eller särskilda stugbyar. Den regel som då gäller är att man byter 30:1. Man erhåller 1/30 i tomtmarksareal mot lämnad åker/ängsmark. Skogen är inte tänkt att ingå i detta. Vi fann förslaget intressant och kommer att vid byalagsmöte försöka få byborna med på detta. Förslaget är bra eftersom vi tror att det inte finns så

många bland oss som tänker flytta över dit och bli jordbrukare. Det kommer inte heller att bli möjligt att bygga hus på åker- och ängsmark utan att få dispens. Kommunen kommer att vara mycket restriktiv med att lämna dispenser. Det blir inte heller möjligt att sälja marken hur som helst utan i den nya lagen om estniska småöar som är under framtagning fastställs att man bara får köpa mark på Ormsö om man varit fast bosatt där i mer än fem år eller har arvsrätt till mark.

När det gäller skogen så förhåller det sig lite annorlunda. För att få en rationell skogshantering bör skogen läggas ihop till större enheter, byvis eller kanske hela ön. Ägandet kan då utgöra andelar i en skogsförening eller aktiebolag.

Vår rekommendation till byalagen är att ta upp frågan och om man uppnår 2/3 majoritet för ett förslag till lösning kan man begära att kommunen verkställer markåterlämningen enligt förslaget. Lantmätaren kommer då att ta fram kartor för godkännande.

Genom byalaget bör samtliga som fått "teade" eller "otsus" på att de är "berättigade subjekt" fyller i en begäran om utsättning av marken. Denna skrivs under av sökande vid besök på Estlands ambassad i närvaro av ambassadtjänsteman som vidimerar denna. Beställ tid i förväg. Ansökan kan också lämnas till Ormsö kommun direkt, som då vidimerar din namnteckning.

Vi kommer att informera mera om detta vid höstens informationsmöte och möte med byombuden.

Nils Gärdestrom
Ordf. OHF

Ormsöbor, vilka är ni och vad hände sen?

Någon gång i mitten på juli månad 1943 hamnade några ormsöbor på Råbäckskär i Klovskärsarkipelagen som ligger söder om Sjöglö i södra Ålands skärgård. Som framgår av brevet, tog de sig in i en jaktstuga, fick i sig lite kvarlämnad mat och torra kläder innan de tog sig vidare.

I somras besökte Axel Fällman Åland och fick tackbrevet i sin hand med en vädjan från uppsyningsmannen att försöka hitta brevskrivarna. Dessa hade troligen inte vågat skriva sina namn bara att de var från Ormsö.

Den som vet något hör av dig till:

Axel Fällman,
tel: 08-758 20 37 eller
Margareta Hammerman,
tel: 08-580 131 31

Den 17 juli 1943.

Till ägarin av detta
utmärkta jaktstuga!

Härmed ville vi framföra vårt tack för
vår vistelse i ert hus och för den kvarblivna
mat, som kom oss väl till gods. Vi bedja
ödelijudet om ursäkt för att vi med eget
bevåg kommo in. Om någon av Edra saker
kommit bort mot vår vilja, få de vara vän-
liga och förlåta oss, ty vi ha ingenting att
ersätta dessa med. Vi äro nämligen några
estlandsvenska flyktingar, som äro ute för
att söka ett nytt hem.

Äro en gång ett hjärtligt tack och
hälsningar av

Estlandsvenskar,
(Ormsöbor)

SVEN AHLSTRÖM

ILL: KNUTS AINA HANSSON

En dag i oktober

*Dialogen
på Ormsömål*

Det var i slutet av oktober, nattfrosen hade hunnit bita till ett par gånger, några snöflingor hade nordan lämnat att förgås denna dag, ty nu lyste en blek höstsol och luften var torr och lätt att andas. Det var idag det skulle ske. Mare hade gett grisen lite extra foder de senaste veckorna. Hon och maken Lars hade varit överens om att så snart vädret tillät, skulle man skrida till verket. Den långa och breda slaktkniven var nyslpad och låg redo.

I morgonväkten gick de tillsammans till grisstallet. Lars gick in i kätten med en gränstör i handen. Han försökte mota ut grisen, men i dunklet därinne hade han kommit att klia grisen på ryggen. Den lade sig ner och grymtade belåtet. Lars insåg sitt misstag och försökte nu peta grisen hårt på sidan och sedan i ändan. Den sprang upp och såg på Lars med sina vattniga blå ögon, som ingalunda saknade intelligens, men Lars tröstade sig med tanken:

– Håla ska du göra mä ait levande svin, te fore e slut?

Mare höjde rösten för att om möjligt skynda på arbetet:

– Om tu skiutor opa, såss drär ia svine e airana!

Lars skjöt på, Mare drog i grisens öron, denna tog sats och tryckte omkull Mare i hoppet samt försvann kvickt ut i det fria. Detta var andra gången i sitt unga liv som den hade behandlats bryskt: första gången när den blev hämtad "e aistra" och nerstoppad i en säck och transporterad per cykel på gropiga landsvägar och så idag vid denna okristligt tidiga timme. För Lars och Mare var slakten av julgrisen en nära nog rituell handling som hörde livet och årstiden till. Lars undrade:

– Levor du än, Mare?

– Ja, no levor ia, man skinde nu ut å

scoa såss än svine änt rändor ut opa gattna! Tu vait, huss e gick fårr gånga.

Förra gången, ja, då hade Lars ännu varit en helt ung man. Det berättades, att Lars hade glömt att stänga grinden och grisen hade passat på att smita ut genom grindhålet och satt fart i riktning missionshuset. Lars var inte känd för att vara särskilt snabbtänkt, men nu hade han ändå insett att något var galet. I missionshuset hade han gått i söndagsskola som barn, dit hade han följt med föräldrarna "opa bena" många söndagskvällar, särskilt vintertid. Nu var det känslorna som hade talat i vardagen, och Lars hade gripits av panik. En vansinnig tanke hade snuddat vid hans medvetande:

– Na-i, hompol hått du vill, man änt te benhuse! Han hade fått eld i baken och med siktet inställt på grisens knorr hade han startat sitt livs lopp. Strax före missionshuset hade han sprintat förbi grisen. Denna hade sett Lars komma och därför vänt och galopperat samma väg tillbaka, ledd av sitt förnämliga luktsinne. Den hade tagit vänsterkurvan i perfekt lutning utan att slira men inte upptäckt gårdsgårn och därför tvingats till sitt berömda hopp "eve stita". Som av en händelse hade Hans råkat komma förbi på gatan och ställt den klagörande frågan:

– Er e te, Lars, hälldor tin svinhonn som bestämmor? och sedan fortsatt och gått vidare. Lars hade inte hört det främmande ordet förr men kunde nog gissa sig till dess innebörd ändå. Han mumlade därför:

– Ska tu sai som sålo har ait lass aikeskit e hu!

Hans hade hört baron själv använda ordet om en av sina bönder som var känd för sin flit hemma på gården och sin lättja och uppstudsighet på godset. Högt sa Lars:

– Tu e tå fåtrat, Mare, som änt kan

glaim tåcket skaldor. Snart får du väle milla me å svine!

Mare hade hunnit vända bort ansiktet med en tår i ögonvrån och tyst tackat sin Skapare att just hon hade fått denne gode man till make. Men kanske skulle hon låta bli att reta Lars vid slakten fler gånger. Hon sa nu till maken:

– Ia har lite koka svintoflar en stainkeka, ia går å häntar ait halft ämband.

Missionshuset, ja. Där utanför hade Lars stått många kalla vinterkvällar och stampat i snön, sedan han blev konfirmerad. Det hade dröjt, innan han fått komma in i farstun undan snålblåsten och den värsta kylan och sedan ännu ett par vintrar innan han lyckats stänga sig fram till första ledet bland likar för att titta på byns flickor, när de passerade farstun på väg ut. Snart hade han förstått, att det var Mare som han tyckte allra bäst om. Han visste det inte riktigt varför, det var bara något som han kände på sig. Tyvärr delade några av hans jämnåriga vänner hans egen smak, och sådant kunde ge upphov till slagsmål och mångårig bitterhet. Mare var inte ointresserad av Lars fumliga händer, men han var alldeles för härdhänt för hennes smak. Hon kom inte själv åt att se blåmärkena på sin kropp, och inte torde hon visa upp sig för föräldrarna. Mor skulle börja gråta, och far skulle säga "tatas liba", hur troende han än var. Hon föll därför för frestelsen att nypa sig själv i överarmen. När hon såg blånaden, förstod hon att hon måste avstå från bastun nästa lördag, hon fick väl skylla på "svål" sist eller "grippa", det fick ge sig. Hon beslöt sig också för att avväpna Lars.

Nästa söndag kväll stod Lars i farstun som vanligt och bevakade sitt revir. När bönefolket kom ut, stod han därför beredd, men nu hände det mest osannolika. Mare vände sitt ansikte mot honom för en kort sekund och gav honom sitt ömmaste leende. Det var en djärv gest från en ung flickas sida, det visste Mare, men den hade önskad verkan. Lars gapade stort, och hans händer och armar hade plötsligt mist sin styrka. Han insåg, att hans tid i farstun var slut. Han skulle på länge inte ens minnas att han någonsin varit där.

Februarikvällen var stjärnklar. Lars fyllde sina lungor några gånger med den kalla, rena luften. Han kände sig lite yr, där han stod ensam i mörkret och spanade upp mot himlavalvet. Han såg hur Skaparen hade satt ett "M" på sin himmel. Och stod inte "L" före "M" i alfabetet, kanske? Detta tolkade Lars så att han fick gå steget före Mare på kyrkvägen till högmässan. Alla bitar föll på plats. Men först måste de vara sammanvigda, förstas. Han fick inte försumma att berättas för Mare om sina upptäckter. Det kunde inte skada, ifall hon konsttrade.

När Mare kom ut med "svintoflana" i hinken, såg hon, att Lars stod kvar på

samma ställe, där hon hade lämnat honom. Han kunde då stå och drömma vid de mest olämpliga tillfällen numera. Detta var högst klandervärt en dag som denna, därav Mares skärpa i rösten:

– Står du åtor å draimor om älmtna e Australien? Ia saior de än tår e hoitar, tår som här, bara ingen har kasta svart färg e vattne. Tu har inga fail e hu, Lars, man tu tror opa all hlas juttar. Åhe e fail. Nu e svine åsonna!

Nej, grisen hade inte somnat, och inte hade Lars drömt om svanarna i Australien. Men en drömmare var han. Det visste han nog. Fast det han såg var det inte värt att berätta för Mare. Det var bäst för båda, att allt förblev hans hemlighet. Mare var alltid så duktig, det var hon som såg till att det fanns bröd på bordet och att kläderna var rena och hela, även om det kunde sitta en lapp därbak ibland. Lars var nu vaken och de båda makarnas världar möttes.

Grisen bokade under den stora vildapel som växte mitt på gården. Kanske hittade den någon surkart, och den såg ut att gilla läget, trots att den inte fått frukost denna dag i enlighet med Mares recept:

– He e bara te raisk mä fea, han ska ju hlaktas e da.

Lars hämtade ett rep och lyckades fästa det runt grisens vänster bakben. Den var glupsk och körde ner hela huvudet i hinken och började glufsa i sig av potatisarna. Lars undrade:

– E du gälle, Mare, såss drår ia e raipe?

Lars drog, och grisen dråsade omkull. Mare fick tag i högra frambenet och drog åt sitt håll av alla krafter. Grisen som ännu hade hinken fast förankrad över huvudet kunde ingenting se i det ögonblick Lars raskt stack den i halsen med den breda kniven. Den släpptes nu fri och reste sig snabbt på alla fyra, men snart låg den stilla på sidan som en i raden hos en av bönderna i de många byarna. Lars och Mare hade fött upp grisen för att den skulle få detta slut. Dess kött skulle hjälpa en fattig familj genom ännu en lång och mörk vinter. Dagens uppgift var lätt och snabbt undanstökad jämförd med följderna av de februar, vilka ofta härjade i de grå stugorna och skördade liv, och man tackade Gud för hans håvor.

Lars som hade blivit kvitt sina drömmar arbetade nu på sitt invanda sätt utan att låta sig störas utom när Mare bad om hjälp.

Pensionärslägenheter i Nõmme

I regi av Esto 96 är projektet "Esti Süda" (Estlands hjärta) under bearbetning och väntas vara färdigt till nästa års ESTO festival. Ett klart behov av pensionärsbostäder för Estlands återvändande befolkning som utvandrat från Estland har uppstått. Ca 35.000 kvm skogstomt har myndigheterna erbjudit i ett lugnt och naturskönt område invid Kivimäes sjukhus i Nõmme, ca 8 km från Revals centrum. Buss- och tågförbindelse finns i närheten. Ca 90 st en- och tvårumslägenheter byggs med 35-48 m² i golvyta. En gemensam in- och utgång för samtliga är planerad, sällskapsrum m m för gemensamt bruk samt garage försedda med tak. Läkarservice kan fås i det intill liggande sjukhuset.

Lägsta tillåtna ålder för tillträde till dessa bostäder är 55 år. Även "hemma-ester" har rätt att försöka förvärva lägenheter i detta projekt. Priset beräknas bli ca EEK 10.000 per kvadratmeter. Den svenska arkitektbyrån White Coordinator har ritat projektet.

Kontaktperson i Sverige är Viljar

Päss (tel 08-402 25 00 eller 08-402 25 74, fax 08-402 25 10). I Reval Ants Eglon, Riigi Kooliamet, Sakala 23, EE-0001 Tallinn (tel från Sverige 009372-2444243, fax 372-6311505).

Ivar Boman

Tisdagsträffen

hos SOV
på Vikingagatan 25
startar sin verksamhet
den 3 oktober
kl. 13.30
Varmt välkomna!

Sanering av Rågöarna och Odensholm

Sveriges regering tog den 8 juni beslut om att bidra till sanering av Rågöarna och Odensholm med 3,5 miljoner kronor. Bidraget går till ett upprensningssprojekt av Kungl. Tekniska Högskolan, som leds av ing. Bengt Grisell.

I juli kunde man skåda KTH:s fartyg ALTAIR på redan i Baltischport och höra smällar från sprängningarna på Rågöarna.

Arbetet har beräknats att pågå i fem månader.

Arnold Lindgren

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Juridiska frågor och tolkning av lagar kring återlämnande av mark och övrig egendom dominerar nu föreningens verksamhet.

Ett informationsmöte kommer att hållas i oktober. Kallelse sänds till medlemmarna.

Medlemsblad nr 3 med allmän information ges ut i slutet av september, och Medlemsblad nr 4 i mitten av december. Detta blir ett kulturnummer.

Den 1 juli hade föreningen 581 medlemmar. Medlemsavgiften är 100 kr (ungdomsmedlemmar tom 25 år 50 kr). Postgiro 55 68 81-1. Nya medlemmar kommer även att få årets två första medlemsblad så länge lagret räcker!

Per-Erik Fyhr

Informationskommittén

Rättelse 1.

I min artikel om "Holmens kung" i juninumret av Kustbon tycks jag ha varit för snar att avliva rågöbonden Matz Rödhår. År 1562 finns följande bönder på hake nr 8 på Stora Rågö: Mattz, Petter Rothar, Hans Nelis och Nelis Nelis. Det verkar som om denne Mattz här också refererar till tillnamnet Rothar och bör väl därmed vara identisk med Matz Rödhår. 1590 finns Matz sedan inte längre med, då endast en Hanns Rodthars bär detta tillnamn. Tack Arnold Lindgren för din uppmärksamhet!

Jörgen Hedman

Rättelse 2.

I minnesorden över bortgångna Katarina och Tomas Friberg i Kustbon nr. 2/1995 förekommer några felaktigheter, som främst berör Tomas.

Makarna Friberg kom till Sverige den 22/7 1944 och placerades på Johannes Folkskola, som var tillfällig flyktingförläggning under sommarlovet. Förläggningsschef under hela denna tid var Paul Treiberg och Tomas fick därstädes hand om flyktingarnas bagage en tid efter sin ankomst. Makan Katarina var behjälplig i köket.

På Fagersjö förläggning dit makarna Friberg omplacerades var Tomas företrädesvis tolk och ej föreståndare.

A.T.

Familjefest

DEN 2 DECEMBER PÅ

Lustikulla

Vi har beslutat oss för att göra familjefesten till en ny tradition inspirerade av att så många generationer träffades och umgicks på Lantis förra året. Vi behåller allt som var bra och hittar på en del nytt. Det blir ett nytt och enkelt, välplanerat julbord och vi provar en ny lokal så att t ex SONG-kören och talarna hörs över hela gästabudet.

Familjefesten med julbord och program för alla åldrar pågår 15.00-20.00 och kostar 200:-/person. Barn under 5 år gratis, 6-12 år 50:-. Priserna exklusive drycker.

Anmäl dig genom att sätta in pengar på SOV:s pg 35 13 11-6 senast den 30 oktober och glöm inte att meddela hur många barn som medföljer och deras åldrar. Du kan också betala kontant på expeditionen eller förboka på tel 08-32 48 78 (mån-tor 9-14) då du också kan ställa eventuella frågor.

Arrangörer: SONG och SOV

Program

Portarna öppnas 14.30

Luciatåg

*

SONG-kören

Rågöbornas danslag

*

Julbord

*

Julbocken kommer

Påsar till alla barn · Dans kring granen

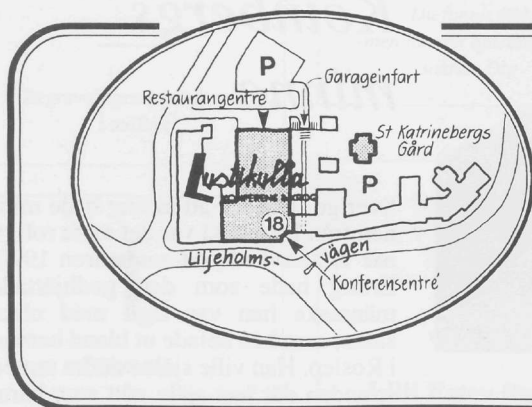
*

Lotterier · Försäljning m. m.

*

"Efter 20" för danssugna

Med reservation för ändringar och tillägg

Lustikulla Liljeholmsvägen 18 (Konferensentrén).

Transportmöjligheterna är goda tack vare närheten till stora leder som Södertäljevägen, Årstälänken och Essingeleden. Gratis parkering.

Allmänna kommunikationer:

Ett par minuters gångväg från T-bana och busshållplats.

T-bana, linje 13, 14 och 15 till Liljeholmen.

Bussar nr 49, 134 och 165 till hpl Lustikulla.

OBS! Under hela Minnesåret 1994

filmade ett estniskt TV-team olika evenemang både i Estlands svenskbygder och här i Sverige. Det var på initiativ av Olle Lindström som SOV och hembygdsföreningarna satsade ca 50.000 kronor på denna dokumentation som blev ca 5 tim. Nu finns den proffsiga del 1 (ca 1 tim) försedd med svensk spearkertext på video. På Hembygdsdagen såldes det många till specialpriset 100 kr. Vi säljer de återstå-

ende för samma superlåga pris så långt de räcker. Del 2, som innehåller resterande redigerat material, räknar vi med att ha klar till Familjefesten den 2 dec.

Sätt in 150:- för del 1 (inkl porto och emballage) på SOV:s pg 35 13 11-6 med tydlig avsändare så kommer bandet per post. Har du möjlighet att komma till Vikingagatan under exptid sparar du 50:-.

AIBOLAND

Forts. fr s 8.

honom, men han kan inte bli kvitt den. Och han omtalar att han kände sig illa till mods, när han först hörde det adliga namnet på en av oss.

Den gamla, vackra stenkyrkan på Nuckö försumma vi inte att besöka. En sakkunnig i vår skara påstår att den måste vara byggd på 1100-talet. Där inne hänga en mängd namnplåtar av silver, de nämna bortgångna medlemmar av ätterna von Rosen, von Normann Ungern-Sternberg, von Knorrning m fl. Svenska och tyska inskrifter möta ögat i kyrkan, tyska mest på namnplåtar, svenska på dopfont och över predikstolen. Med tillhjälp av händer, fötter och knän kliva vi i mörker uppför branta stegar, som här och där sakna en pinne. Men komma upp i tornet få vi belöning. Slätt och sjö ligga vida för vår blick, och byarna Gutanäs, Klottorp och Dyrsslätt. Bortom den blånade Lyckholmssjön ana vi herrgården, som ligger där.

I den vigda jorden kring kyrkan ligga de höga ätterna och de som njutit deras sol; det är gamla vackra gravstenar. En tysk krigare från 1918 ligger där med; namnbrädet, av trä, är redan sprucket och talar om alltings snara förgängelse. På en annan begravningsplats ett stycke ifrån kyrkan ligga de som haft en ringare lott i livet.

Men vi måste se Ormsö, förrän vi fara hem igen. Under seglatsen dit ha vi god tid att ge akt på kvinnornas hembygdsdräkt, som är underkastad modets växlingar, så denna är endast trettio år gammal. På fötterna ha de svarta läderskuar, som de själva veckat genom bitning med tänderna, och vita sockar, ombundna med svarta sockband. Däröver på vadorna ha de röda leggiar, ombundna under knäet med grön-röd-gula leggiband (strumpband). Kjolen är svart och veckad och har röd överdel medan bältet är svart. Under den blåa ulljackan, som är ytterplagg, sitter en svartrandig vitjacka. Allt ha de vävt och sytt själv, men de röd-vita huvuddukarna köpa de i Helsingfors; under kriget redde de sig också därutinnan med egen hjälp och eget råämne. Männen ha övergivit sin hembygdsdräkt.

Sent i den skymmande junikvällen stå vi högt på verandan av en skövlad och odelagd, åt alla himlens väder och vindar av den blinda hämnaden överlämnad herrgård, där Stackelbergarna härskat. Långt i söder bortom det vida vattnet skönja vi den låga randen av Dagö, den stora ön, där de tusen svenskarna bodde, som drevs att lämna sina halmtäckta, fattiga hem för att genom nio månader vandra till den okända ort nära Svarta havet, som den hopsmultna skaran vid framkomsten döpte till Gammel-Svenskby. □

Vi firar vår traditionella Kyrkodag i Immanuelskyrkan

LÖRDAGEN DEN 21 OKTOBER KL 13.00

Vi ägnar i år särskild uppmärksamhet åt Nargö, Rågöarna och Odinsholm både i fråga om medverkande och insamling. Sång av bl a Oliver Kuusik och Martina Enggrön. Präster, sångare och musiker från Immanuelskyrkan medverkar.

Efter gudstjänsten serveras kyrkkaffe på Kyrktorget. Därefter berättar landshövding Jan-Erik Wikström om invandrarnas betydelse för Sverige. Estlandssvenskar från Nargö, Rågöarna och Odinsholm berättar minnen.

Det blir också sång och musik - även allsång.

Välkommen till Immanuelskyrkan
Kungstensgatan 17 (T-bana Rådmansgatan)

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER
Styrelsen

Till Erling Koinbergs minne

Sverige. Just för att Erling hade minnen från Rickul så var det extra roligt, när vi återvände dit sommaren 1990. Erling hade som den godhjärtade människa han var tagit med olika saker, som han delade ut bland barnen i Roslep. Han ville själv vandra utmed stranden där han själv gått som barn. Chauffören som körde oss till kyrkogården fick en rejäl dricks som tack, allt i Erlings anda.

Erling, som många år själv seglat på haven men sedan han träffat sin hustru Birgit bosatt sig i Yxered ca 3 mil från Västervik, fortsatte hela sin levnad att älska sjön. Bara ett par dagar före sin död var han tillsammans med sin hustru och tittade ut över havet. Erling och Birgit bosatte sig också intill vattnet, när de för ett 20-tal år sedan köpte och renoverade, tillsammans med pappa Oskar, sin villa Skönaro.

Erling arbetade som produktionschef på Totebo-Industrier till sin död, och företaget hade han varit trogen ända sedan 1960-talet. Det var ett par

Just när sommaren är som skönast, när mig budet att vår bror Erling avlidit. Jag visste att Erling kämpade mot sin sjukdom, men ändå, att slutet var så nära.

Erling var en person som alla älskade, inte bara vi i familjen. Han var en människa som ingav respekt och precis som prästen sa i sitt grifftal "han var inte de många ordens man, men när Erling talade lyssnade alla". Erling satt med i sin kyrkas kyrkoråd, så prästen kände väl till detta. Erlings sätt att vara är något vi efterlevande får tänka på under vårt fortsatta liv.

Erling föddes i Roslep son till Oskar och Pauline Koinberg f. Hamberg. Sju år var han när båten Johan tog oss till

hundra som följde Erling på hans sista resa. En ljus begravning trots sorgen, Erling tänkte mycket på ljustet. Det är bara sju år sedan vi följde Erling och Birgits blott 16-åriga dotter till den sista vilan, då minns jag Erlings ord när de valt gravplats "Angela tyckte så mycket om ljustet, här är det soligt och vackert". Nu vilar Erling vid sidan av sin dotter i ljustet.

Bland alla gåvor till barncancerfonden och den överväldigande blomstergården minns jag en krans från England med lila band där det stod "Till en av de finaste människor som vi känt". Jag instämmer.

*Kramar från syster
Maj-Britt Koinberg-Eriksson*

FAMILJENYTT

DÖDA

Alrik Bernhard Mickelin, född den 5 jan. 1923 på Ormsö, avled den 22 april 1995 i Stockholm.

Adolf Luther, född 1907 på Nargö, avled den 4 april 1995 i Norrtälje.

Nils Hammerman, född den 11 dec. 1940 på Ormsö, avled den 16 maj 1995 i Nynäshamn.

Hans Hamberg, född den 6 dec. 1920 på Ormsö, avled den 20 maj 1995 i Stockholm

Johan Kornblom, född den 18 juli 1921 på Ormsö, avled den 21 maj 1995 i Kärrtorp.

Jaan Lembit Pürge, född den 7 mars 1920 i Tallinn, avled den 23 maj 1995 i Stockholm.

Felix Sedman, född den 19 sept. 1919, avled den 7 juni 1995 i Pasklep.

Ingrid Vikstrand, född den 3 nov. 1935 på Runö, avled den 8 juni 1995 i Örebro

Ellen Ingeborg Westerberg, född den 27 maj 1929 i Rickul, avled den 19 juli 1995 i Farsta

Anders Nee, född den 7 november 1924 på Ormsö, avled den 27 juli 1995 i Täby

Vår kära

Helena von Wachenfelt

*20 mars 1916 på Nuckö
†26 maj 1995 i Nynäshamn

JAN och ELISABET
Henrik och Anna
Syskon och familjer

Sov i ro
Sv. ps. 35:1-2

Begravningen har ägt rum
i stillhet

Vår käre

Anton Tennisberg

*3 november 1910
i Rickul
har lämnat oss
den 12 juli 1995
Södertälje

OLGA
Barnen med familjer

*Nu slutar smärtan
Du funnit frid
men lämnat hjärtan som
saknar Dig*

Vår käre make
far, farfar och svärfar

Herman Ståhl

*5 oktober 1918
i Rickul
har lämnat oss i stor sorg och
saknad.
Nyköping den 5 juli 1995

ALMA
LENNART och BETTAN
Maria och Magnus
Jessica och Johan
syskon, övrig släkt och
vänner

*Blott en dag
ett ögonblick i sänder*

Låt oss hjälpas åt att restaurera S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn!

STIFTELSEN FÖR
S:T MIKAELS I TALLINN
KIRKOFOND
POSTGIRO 649 27 05-6.

Vår kära mor
och farmor

Pauline Bäremyr f. Hallman

*2 mars 1919
i Rickul
har idag lugnt och
stilla insomnat.

Sundbyberg 28 juli 1995

ÅKE och RITVA
Anne och Göran
KRISTINA
Barnbarnsbarn
RAGNAR
Syskon med familjer
Övrig släkt och vänner

*Nu slut är smärtan
Du funnit frid
Men lämnat hjärtan
Som saknar Dig*

Vår kära

Maria Kolk f. Lindström

*Ormsö, 25 augusti 1913
†Mariebo, Edsbruk
21 juli 1995

Sörjd och saknad
Lars och Mia
Richard, Patric, Jenny
Syskon med familjer
Övrig släkt och vänner

*Bred dina vida vingar o Jesus
över mig
och låt mig stilla vila i ve
och väl hos Dig.*

Vår kära

Lilli Ester Puun

*2 maj 1938
i Tallinn
har lämnat oss i djup sorg
och saknad.
Stockholm den 22 maj 1995

LEONTINE och JULIUS
Släkt och vänner

*Så stilla Du lämnade jorden
Så varsamt Dig räctes en
hand
som förde Dig bort över
floden
till återuppståndelsens land*

Vår kära syster

Olga Åkerblad

*5 juni 1889
Roslep
har idag lämnat oss i sorg
och saknad.
Eskilstuna den 14 juni 1995
SYSKON
Syskonbarn
Syskonbarnsbarn

*Nu hjärtats frid ej störes
av världens oro mer.
Ty jag har funnit landet
där solen ej går ner.*

Vår Älskade

Erling Koinberg

*9/6 1937

har lämnat oss i sorg och saknad men i ljusst minne bevarad
Yxered 20 juni 1995

BIRGIT

Elisabeth och Peter
Mor och Far
Syskon med familjer
Släkt och vänner

*Varmt Ditt hjärta var och
glatt ditt sinne
allas vänskap helt Du vann
Ty Din godhet den var sann*

*Vi ville så gärna behålla Dig
kvar
men Din stund på jorden
fullbordad var*

Vår käre

Hugo Herbert Hallberg

*11 juli 1906
på Nuckö

Har lämnat oss i stor sorg och saknad
den 17 juli 1995
i Stockholm

ERIK och GUJ

Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Solen har dalat
Dagen är slut*

*Stilla är klappande hjärtat
Skönt är att vila från lidandet ut
Somna från allt som har
smärtat.*

Min älskade make

Vår käre pappa
morfar och farfar
broder

Einar Engman

*21 oktober 1930
i Sutlep, Nuckö

har idag hastigt lämnat oss i djupaste sorg och saknad

Trosa den 14 juni 1995

EVY

Barnen med familjer
Syskon
Övrig släkt och vänner

*Ja minns han fagor tien
tå allt var välde stort...
Mats Ekman*

Vår kära mor och mormor

Lydia Westerman f. Koinberg

*7 november 1908
i Rickul
†28 maj 1995
i Sollentuna

Sörjd och saknad
Barn och barnbarn
med familjer
Släkt och vänner

*När en gång alla tidens höljen
falla och jag får skåda det jag
nu får tro,
och evighetens klara klockor
kalla min frälsta ande till
dess sabbatsro.
psalm nr 11*

FAMILJENYTT

GULDBRÖLLOP

Från Kustbon oktober 1945 citerar vi ordagrant:

I Brännkyrka kyrka den 21 oktober 1945 mellan tjänstemannen i kommittén för estlandssvenskarna Hugo Mickelin från Ormsö och fröken Arnilde Zessic Samberg från Korkis. Vigseln inramades med bröllopsmarscher av Beethoven och Wagner, vigsselförrättare var komminister Sigge Svensson från Brännkyrka församling. Många goda vänner från den estlandssvenska kolonien i Stockholm bevisade den stämmingsfulla förrättningen.

*När ringen blir sliten
och lockarna grå
Låt kärleken förbli
lika vacker ändå*

FÖDDA

Inez CAROLINE Mikaelsson
Madeleine Nemeth
Mikael Olsson
10 augusti 1995
Mormorsmor född i Spithamn,
Rickul.

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor
är en penninggåva
till vår kulturförening.

SOV:s postgiro 35 13 11-6

Ring så byter vi!

En av besökarna på SOV:s hembyggsdag på Lantis fick med sig någon annans ytterplagg hem. Vem fick hennes?

Ring exp så förmedlar vi kontakten.

08-32 48 78

BEMÄRKESEDAGAR

4:a KVARTALET 1995

96 ÅR

Katarina Ahlström, född den 7 november 1899, Ormsö
Johannes Ahlberg, född den 23 december 1899, Rickul

Olga Sjölund, född den 25 november 1903, Rågåarna
Alida Sedman, född Bedman den 27 december 1903, Nuckö

90 ÅR

Johan Törnblom, född den 11 oktober 1905, Ormsö
Inez Elisabeth Vogel, född Ihrman den 5 november 1905, Reval
Katarina Österlin, född Appelblom den 5 november 1905, Ormsö
Matilda Vikman, född Friman den 24 november 1905, Nuckö

92 ÅR

Mina Ruderström, född Toom den 9 november 1903, Vippal
Amanda Engman, född Teichman den 12 november 1903, Nuckö
Eduard Rudolf Mathiesen, född den 18 november 1903, Nuckö

Mathias Åkerblad, född den 6 december 1905, Rickul
 Aline Grenbaum, född den 14 december 1905, Vippal
 Robert Ambros, född den 15 december 1905, Reval

85 ÅR

Elisabeth Jansson, född Luks den 26 september 1910, Rickul
 Alide Engman, född den 8 oktober 1910, Rickul
 Robert Eduard Mitman, född den 14 oktober 1910, Nuckö
 Elfride Korjus, född Reinvald den 27 oktober 1910, Reval
 Alice Österman, född Vesterholm den 5 november 1910, Rickul
 Oskar Nilsson, född den 14 november 1910, Rickul
 Kristina Elisabeth Södergren, född Gran, den 24 november 1910 på Runö
 Anders Dahl, född den 15 december 1910, Ormsö
 Alide Björkvall, född Brus, den 31 december 1910, Nuckö

80 ÅR

Ellen Maria Meerik, född Kütin den 1 oktober 1915, Reval
 Johanna Mathilda Bedman, född den 5 oktober 1915, Nuckö
 Maria Lilja, född Björkman den 8 oktober 1915, Ormsö
 Salme Sedman, född den 12 oktober 1915, Reval
 Olga Adelheid Brun, född den 20 oktober 1915, Reval
 Valter Kaup, född den 24 oktober 1915, Reval
 Agneta Westerblom, född Andersin den 24 oktober 1915, Ormsö
 Edita Koinberg, född den 31 oktober 1915, Nuckö
 Gisela Beate Reuss, född Öberg den 6 november 1915, Dorpat
 Katarina Hammerman, född Österberg den 9 november 1915, Ormsö
 Lydia Kröndström, född Grundsten den 16 november, Ormsö
 Maria Stenman, född Bäckman den 19 november 1915, Ormsö/Nuckö
 Katarina Söderholm, född Holm den 25 november 1915, Ormsö
 Alide Künnap, född Brandt den 27 november 1915, Nuckö
 Lars Stenholm, född den 8 december 1915, Ormsö
 Hertman Villsaar, född den 11 december 1915, Korkis/Ösel
 Hilda Elfride Miron Hallberg, född den 12 december 1915, Penninge
 Melita Regina Vesterbusch, född den 18 december 1915, Rickul
 Rosine Klingberg, född den Borrman den 23 december 1915, Rickul

75 ÅR

Leida Nautras, född Blees den 26 oktober 1920, Nuckö
 Armilde Elisabeth Aruvee, född Mathiesen den 31 oktober 1920, Nuckö
 Maria Blomkvist, född Klasson den 3 november 1920, Runö
 Helmuth Lebbin, född den 14 november 1920 i Hapsal
 Eva Lindkvist, född Vestersten den 17 november 1920, Reval
 Felix Ambros, född den 21 november 1920, Nuckö
 Oskar Pella, född den 23 november 1920 i Korkis
 Katarina Åkerman, född Pihl den 27 november 1920, Ormsö
 Richard Bernhard Greisman, född den 1 december 1920, Nuckö
 Arvid Adolf Svahn, född den 5 december 1920, Runö
 Emil Anders Lundström, född den 15 december 1920, Ormsö
 Jaan Alun, född den 28 december 1920, Nuckö
 Helga Lindqvist, född Westerblom den 29 december 1920, Hapsal

70 ÅR

Henrik Melin, född den 3 oktober 1925, Runö
 Rafael Brunberg, född den 14 oktober 1925, Rickul
 Alide Frenete Reets, född Laanes den 20 oktober 1925 Nuckö
 Helga Sigrid Sekobon, född den 20 oktober 1925, Nuckö
 Lembit Pella, född den 24 oktober 1925, Korkis
 Juta-Rut Arm, född Miil den 25 oktober 1925, Nuckö
 Einar Brandt, född den 25 oktober 1925, Reval
 Herman Hallman, född den 28 oktober 1925, Vippal
 Alfred Adolf Laning, född den 30 oktober 1925, Reval/Nuckö
 Emma Elvira Weideskog, född Engdahl den 30 oktober 1925, Ormsö
 Agnes Erdman, född Pella den 31 oktober 1925, Korkis
 Axel Pella, född den 31 oktober 1925, Korkis
 Laine Nordbäck, född Teras den 1 november 1925, Asuküla/Ormsö
 Karl Eduard Rosen, född den 1 november 1925, Nargö
 Ida Rosalia Granberg, född Sjöman den 1 november 1925, Ormsö
 Sanfrid Granberg, född den 6 november 1925, Nuckö
 Lydia Agneta Selin, född Enkel den 6 november 1925, Ormsö
 Fred Johannes Rönkvist, född den 16 november 1925, Ormsö

Ellen Broman, född Linneberg den 20 november 1925, Rickul
 Gunnar Berggren, född den 26 november 1925, Reval
 Gunnar Hans Friberg, född den 15 december 1925, Ormsö
 Harald Hilmar Hallman, född den 16 december 1925, Vippal
 Axel Murman, född den 16 december 1925, Ormsö
 Egel Ahlström, född den 20 december 1925, Reval
 Dorrit Ines Dreiman, född den 20 december 1925, Reval
 Ellen Elvine Lövhölm, född Gärdström den 25 december 1925, Ormsö
 Meinhard Mändla, född den 28 december 1925, Korkis

65 ÅR

Lars Ivar Appelblom, född den 1 oktober 1930, Ormsö
 Elin Maria Kornblom, född den 1 oktober 1930, Ormsö
 Ingeborg Lilja, född den 10 oktober 1930, Ormsö
 Aino Johansson, född Klanberg den 12 oktober 1930, Nuckö
 Rolf Edmund Viksten, född den 16 oktober 1930, Nuckö
 Lilo Reet Linneberg, född den 18 oktober 1930, Reval
 Salme Kreek, född Kadanik 19 oktober 1930, Nuckö
 Irene Yvonne Dagmar Suigusaar-Alexandersen, född den 21 oktober 1930, Reval
 Meedi Romanov, född den 23 oktober 1930, Hapsal
 Alide Astrid Bergström, född den 25 oktober 1930, Ormsö
 Alfhild Ingeborg Nyblom, född den 26 oktober 1930, Ormsö
 Anita Hallman, född den 27 oktober 1930, Nuckö
 Albin Rudolf Fält, född den 29 oktober 1930, Ormsö
 Karin Rut Dreiman, född den 30 oktober 1930, Reval
 Raimund Ridegart Söderholm, född den 3 november 1930, Nuckö
 Maria Ingeborg Sandell, född den 7 november 1930, Ormsö
 Yngve Herbert Blomberg, född den 11 november 1930, Rickul
 Elof Ahlberg, född den 12 november 1930, Reval
 Arvi Heldring, född den 15 november 1930, Rickul/Saue
 Margit Gunvor Österblad, född den 21 november 1930, Reval
 Lydia Elvira Thomsson, född den 22 november 1930, Ormsö
 Hilja Uldine Johansson, född Granberg den 25 november 1930, Rickul
 Karin Brus, född den 27 november 1930, Odensholm

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner

Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

ISSN 0345-6706

Ella Dyrblom, född den 2 december 1930, Nuckö

Sven Olof Peterberg, född den 2 december 1930, Ormsö

Etel Elisabeth Lagesten född Stenberg, den 5 december 1930, Rickul

Henrik Smens, född den 7 december 1930, Runö

Helmer Ternestin, född den 11 december 1930, Helsingfors

Olof Alexander Tegelberg, född den 14 december 1930, Rickul

Sven Axel Runar Hamberg, född den 19 december 1930, Ormsö

Alfred Söderholm, född den 22 december 1930, Nuckö

Hilda Karin Sundberg, född Hammerman den född den 24 december 1930, Ormsö

Manfred Strickman, född den 25 december 1930, Korkis

Vivi Ragnhild Blees, född den 29 augusti 1930, Rickul

60 ÅR

Ivar Emanuel Nordgren, född den 1 september 1935, Runö

Elin Eleonora Klement, född den 4 oktober 1935, Rågö

Sture Erling R Borrmann, född den 7 oktober 1935, Rickul

Henrik Selin, född den 14 oktober 1935, Ormsö

Willy Johannes Heyman, född den 23 oktober 1935, Reval

Aimi Kiiin, född den 25 oktober 1935, Reval

Gunnar Svärd, född den 25 oktober 1935, Ormsö

Sten Treiberg, född den 27 oktober 1935, Rickul

Ants Peep Leemets, född den 8 november 1935, i Reval

Ingrid Gunhild Fält, född den 10 november 1935, Ormsö

Albert Arvid Mickelin, född den 13 november 1935, Ormsö

Ernst Thure Schönberg, född den 24 november 1935, Rickul

Astrid Elvira Hammerman, född den 25 november 1935, Ormsö

Alida Ingrid Andersson, född Kornblom den 28 november 1935, Ormsö

Sylvia Irene Lindström, född den 8 december 1935, Ormsö

Sture Evert Koinberg, född den 9 december 1935, Rickul

Helga Vesterblom, född den 9 december 1935, Nuckö

Helga Astrid Samberg, född Schönberg den 15 december 1935, Nuckö

Eilike Tårbäck, född den 20 december 1935, Reval

Lilja Olep, född den 22 december 1935, Vippal

Herta Freiman, född den 26 december 1935, Nuckö

50 ÅR

Olov Verner Berensson, född den 7 juli 1945, Singö/Runö

Eero Hain Lindvere, född den 15 juli 1945, Valdemarsvik/Nuckö

Marianne Rangsten, född Michelin den 21 juli 1945, Stockholm/Ormsö

Peeter Anis, född den 21 juli 1945, Hässleholm/Korkis

Rolf Börje Nyholm/Damberg, född den 24 juli 1945, Stockholm/Ormsö

John Ingemar Brunberg, född den 28 juli 1945, Åby/Rickul

Lilian Ingegerd Brunberg, född den 28 juli 1945, Åby/Rickul

Mare Lii Soots, född den 7 augusti 1945, Uppsala/Reval

Jan Anders Gordon Poël, född den 5 oktober 1945, S:t Gallen/Ormsö

Britt-Marie Kornblom, född den 11 augusti 1945, Levide/Ormsö

Jaana Einar Kiiits, född den 11 augusti 1945, Norrtälje/Reval

Inger Christina Borrmann, född den 12 augusti 1945, Stockholm/Rickul

Hans Robert Mitman, född den 12 augusti 1945, Stockholm/Nuckö

Raja Kristina Andelin-Hallberg, född Berg den 17 augusti 1945, Eskilstuna/Dorpat

Martareta Olin, född Jansson den 20 augusti 1945, Stockholm/Runö

Klas Johan Krister Åkerblad, född den 26 augusti 1945, Wamlingbo/Rickul

Arne Viksten, född den 27 augusti 1945, Skultuna/Nuckö

Ingemar Edvard Ingblom, född den 31 augusti 1945, Stockholm/Nuckö

*Fyller du eller
någon nära 50 år?*

SOV:S FÖDELSEDAGSLISTOR grundar sig på register över medlemmar som är födda 1944 eller tidigare.

För att kunna gratulera våra blivande 50-åringar måste vi be er meddela oss födelsedatum och härstammingsort.

Skriv till SOV

Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm.

Stig Beckman född den 1 september 1945, /Ormsö

Jan Olaf Lemberg, född den 1 september 1945, /Nuckö

Leif Ribohn, född den 2 september 1945, Vättersö/Nuckö

Bengt Ribohn, född den 2 September 1945, Vättersö/Nuckö

Bengt Göran Ahlberg, född den 7 september 1945, Ösmo/Rickul

Anne-Maj Nordbäck, född den 18 september 1945, /Ormsö

Per Olov Sedman, född den 20 september 1945, Sundbyberg/Nuckö

Rune Arnold Hallman, född den 21 september 1945, Stockholm/Rickul

Arne Einar Luther, född den 24 september 1945, Eskilstuna/Nuckö

Lennart Ingemar Brandt, född den 27 september 1945, Tvetaberg/Nuckö

Gunhild Linnea Nyman, född den 29 september 1945, Uppsala/Nuckö

Alf Evald Brunberg, född den 3 oktober 1945, /Rickul

Karl Johan Söderholm, född den 10 oktober 1945, /Rickul

Merike Mai Tacking, född den 11 oktober 1945, Lund/Nuckö

Arne Alexander Schönberg, född den 14 oktober 1945, /Nuckö

Anita Marianne Zeisig, född den 15 Oktober 1945, Möja/Nuckö

Evi Solveig Pärle, född den 18 oktober 1945, Stockholm/Ormsö

Bengt Erik Lindström, född den 20 oktober 1945, Eskilstuna/Ormsö

Margret Erika Alun, född den 29 oktober 1945, Eskilstuna/Nuckö

Linnea Ingeborg Ahlberg, född den 16 november 1945, Stockholm/Nuckö

Anita Iris Sjöström, född den 22 november 1945, Stockholm/Ormsö

Bo Lennart Okerblad, född den 26 Ünovember 1945, Stockholm/Rickul

Sven Georg Nyholm, född den 2 december 1945, Graversfors/Ormsö

Dick Tommy Tennisberg, född den 2 december 1945, Södertälje/Rickul

Alf Åke Besterman, född den 2 december 1945, Falköping/Rickul

Yimmy Ernst Mille Brunberg, född den 10 december 1945, Stockholm/Rickul

Stig Göte Dans, född den 12 december 1945, Stockholm/Rickul

Lars Erik Broman, född den 17 december 1945, Stockholm/Ormsö

Lars Göran Vidgren, född den 17 december 1945, Östhammar/Ormsö

Hans Rudolf Pellmas, född den 30 december 1945, Husavarna/Rickul

RAHUSAVARNARICKUL
EESTI